

Franz Kafka
A nyolc oktávfüzet

Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande
und andere Prosa aus dem Nachlass

Fordította: Tandori Dezső

ELŐSZÓ

A NYOLC OKTÁVFÜZET KIADÁSA ELÉ

Kafka A nyolc oktávfüzetének itt olvasható teljes változata először 1953-ban jelent meg a hagyatékot gondozó egykori barát, Max Brod szerkesztésében. (*Gesammelte Werke. Herausgegeben von Max Brod, Fischer Verlag, Frankfurt am Main.*) Kötetünk az 1980-as, szintén a Fischernél közzétett, változatlan kiadás alapján készült. (*Franz Kafka: Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande und andere Prosa aus dem Nachlass. Fischer Taschenbuch Verlag, 1980.*) A könyv összeállításakor kizárólag Brod szerkesztői intencióira hagyatkoztunk.

A kurzívval szedett sorok olyan szövegrészek, melyeket Kafka fragmentumai közül kiemelt, kicédulázott és egyfajta aforizmagyűjteményként sorszámmal látott el. Ezek a kiemelések 1917 októbere és 1918 februárja között születtek, A harmadik és A negyedik oktávfüzetben találhatók, közülük Kafka néhányat később ceruzával áthúzott, azonban a gyűjteményből el mégsem távolított. Brod egyrészt változatlanul hagyta ezeket az oktávfüzetekben, másrészt ugyanebben a kiadásban a Kafka szerinti számozási sorrendben megszerkesztette az aforizmagyűjteményt „*Betrachtungen über Sünde, Leid, Hoffnung und den wahren Weg*” (Elmélkedések bűnről, szenvedésről, reményről és az igaz útról) címmel, melyben csillaggal jelöli a Kafka által áthúzott részeket. A számozást és a megkülönböztető csillaggal használatát a magyar kiadás is követi, viszont fölöslegesnek tartottuk az aforizmák külön fejezetté alakítását. Így az olvasó a szöveggörnyezeten belülről rekonstruálhatja a töprengő Kafka önmaga által kiemelt gondolatainak keletkezéstörténetét, de a tipográfiai megkülönböztetés az aforisztikus Kafkára figyelő lapozgatást is felkínálja.

Az olvasó minden bizonnyal felismer majd a szövegekben magyarul már megjelent Kafka-novellákat (melyeknek a fordító újra nekiveselkedett kedvére a Kafka-ínyenceknek) és novellavázlatokat, melyek motivikusan szintén visszaköszönhetnek a kicsit is avatott Kafka-olvasóknak. A Kafka vagy Brod által kötetbe felvett novellák értelemszerűen nem szerepelnek a könyvben, a jegyzetek azonban eligazítanak eredeti helyükről.

Megjegyezzük még, hogy az Oktávfüzetekből részletek már megjelentek Halasi Zoltán szép fordításában 1989-ben az Európa Kiadó Mérleg-sorozatában Az én cellám - az én váram címmel.

(Külön köszönet Simon Baláznak.)

Jánossy Lajos

AZ ELSŐ OKTÁVFÜZET

1 Minden ember egy szobát hordoz magában. Ezt a tényt akár hallás után is megállapíthatjuk. Ha valaki sietősen halad, s odafülek, éjszaka például, mikor körös-körül teljes a csend, hallani, mondjuk, egy lazán fölerősített falitükrös kis verdesését.

Ott áll - horpadt mellkas, előreszökkenő vállak, alácsüngő karok, emelni alig bírt lábak, egyetlen pontra meredő tekintet. Egy fűtő. Felkapja a szentet a lapátra, belöki a kemencelukon a lángtömegbe. Kisgyerek surrant át a húsz gyáruvaron, most megcibálgatja munkakötényét.
- Apa mondja -, meghoztam a levest.*

2 Melegebb volna itt, mint odalent a télies földön? Körös-körül fehérségek merednek, vödröm az egyetlen, ami fekete. Ha az imént még fenn voltam, most lenn vagyok, nyakam ficamodik már, ha a hegyeket nézem. Fehérre fagyott jégfelületek, továbbá korcsolyázók pályanyomai, páros csíkok. A vastag, hüvelyknyit alig roskadó havon a kis szánhúzó kutyák nyomait követem. Értelmét veszítette lovaglásom, leszálltam, a vödört vállamon cipelem.

3 V. W.*

Nagyon-nagyon köszönöm a Beethoven-könyvet. Schopenhauert ma kezdem el. Micsoda teljesítmény ez a könyv. Bár emelne legkecsesebb kezével, az igazi valóság iránti legélesebb tekintetével, költői lényének zabolázott és hatalmas, mély tüzével, képzeleteket felülmúló tudásával további ily emlékműveket - kimondhatatlan örömmel.

Öregem, ormótlan testtel immár, enyhe szívpanaszokkal: hevertem ebéd után, fél lábam a padlón, hevertem ágyamon, pihenésül egy történeti munkát olvastam. Jött a cseléd, bejelentett, csücsörített ajkán két ujj, egy vendéget.

- Ki az? - kérdeztem, mert bosszús lettem, hogy mikor a délutáni kávé várna, vendéget kell fogadnom.

- Egy kínai - mondta a cseléd, és kínlódva forgolódott, hogy elfojtsa nevetését, meg ne hallja az ajtó túlján a vendég.

- Egy kínai? Hozzám? Igazi kínai öltözetben?

A lány biccentett, még mindig nevetőgörcsrel kínlódván.

- Mondd meg neki a nevemet, kérdezd meg tőle, csakugyan engem keres-e, hiszen még a szomszéd házban sem ismernek, nemhogy Kínában.

A lány akkor hozzám surrant, azt suttogta: - Csak egy névjegy van vele, azon áll, hogy kéretik őt bebocsátani. Németül nem tud, valami érthetetlen nyelven beszél, a névjegyet elvenni meg féltem.

- Jöjjön! - kiáltottam felindulásomban, ami szívpanaszaim gyakori velejárója, a földre dobtam a könyvet, átkozva közben a cseléd maflását. Felálltam, megnyújtóztattam roppant testemet, mellyel alkalmasint minden látogatót megrémítettem az alacsony mennyezetű szobában, az ajtóhoz mentem. És valóban: alighogy ez az én kíniam megpillantott engem, már osont is el. De utolértem a gangon, selyemövénel fogva húztam vissza magamhoz. Nem vitás, tudós

emberke volt, apró, gyenge, szarukeretes szemüveggel, rideg-szürke kis kecskeszakállal. Barátságos manó, félrebiccentette fejét, félig hunyt szemmel mosolygott.

Dr. Bucephalus ügyvéd ágyból hívatta egy reggel a házvezetőnőjét, s mondotta neki: - Ma kezdődik a főtárgyalás a fivérem perében, Bucephalus kontra a Trolhätta cég. Én képviselem a vádat, és mert a tárgyalás legalább pár napig eltart majd, még hozzá érdemi megszakítások nélkül, a következő napokban nem fogok egyáltalán hazajönni. Mihelyt a tárgyalás befejeződik, vagy vége felé közeledik legalább, telefonálok magának. Többet most nem mondhatok, a legcsekélyebb kérdésre sem adhatok választ, érthető, kímélnem kell a hangerőm. Ezért most reggelire is két nyers tojást kérek és mézes teát. - S akkor párnájára lassan visszaereszkedve, kezét szeme elé emelve elhallgatott. A házvezetőnő, akinek különben be nem állt a szája, de urától-parancsolójától halálosan rettegett, döbbenetet érzett. Ilyen rendkívüli rendelkezés - ilyen hirtelenséggel? Hiszen csak előző este épp, hogy az úrral beszélt, aki azonban halvány célzást se tett rá, mi várható. Éjszaka meg nem tűzhatték ki a tárgyalást. Különben is, hogy vannak napokon át szünet nélkül tartó tárgyalások? És miért nevezte meg neki az úr a pörös feleket, ami sosem volt szokása? És miféle rettentő pere lehet az úr fivérének, a kis zöldségkereskedő Adolf Bucephalusnak, akivel az úr ráadásul régesrég rossz viszonyban állt? És a feltehetően ember feletti erőfeszítésekhez, melyek az úr előtt állnak, hogyan illik ez az állapota, ahogyan szinte az ágyat nyomja, beesett arcát kezével elfödi? És akkor tea és tojás kell neki, nem bor és egy kis sonka, hogy lábra kapjon? Ily gondolatokkal tért vissza a házvezetőnő a konyhába, így ült le egy pillanatnyit a kedvenc helyére az ablaknál, a virágokhoz és a kanárimadárhoz, így nézett át az udvar túlfelébe, ahol valami ablakrács mögött két félmeztelen gyerek birkózott játékosan egymással, majd sóhajtva elfordult, töltött teát, hozott a kamrából két tojást, az egészséget elrendezte egy kis tálcán, mindazonáltal a bort is magával vitte csábításul, s ment vissza az egésszel a hálószobába. Üres volt. Tessék, elment volna máris az úr? Egy perc alatt csak nem öltözhettek fel! De hát se fehérnemű, se ing, se a ruhák - sehol. Te jóságos ég, mi van az úrral? Ki az előszobába! És itt is: kabát, kalap, bot sehol. Az ablakhoz! Édes üdvöm, el ne hagyj, ott lép ki az úr épp a kapun, kalapja a tarkójába nyomva, kabátja lifeg, irattáskáját oldalához szorítja, az egyik kabátzsebbe akasztva a botja.

Ismerik Párizsban a Trocadérót? Ebben az épületben, melynek terjedelméről a képei alapján még csak képet sem alkothat senki, épp egy nagy per főtárgyalása zajlik. Önök talán elgondolkoznak, hogyan lehet ekkora épületet ilyen csikorgó téiben kifűteni. Hát nem fűtenek. Ilyen perben fűtésre gondolni, jó, lehetséges az egy olyan kedélyes kisvárosban, ahol alkalmasint önök is élnek. A Trocadérót nem fűtik, ám ez a per menetét még csöppet sem akadályozza, sőt a mindenünnét föl-le sugárzó hidegben ott zajlik egyenletes menetben, keresztül-kasul, szélében és hosszában a per.

Tegnap meglátogatott az ájulat. A szomszéd házban lakik, esténként gyakran láttam már ott az alacsony ívű kapuban, hajlott háttal tűnt mindig gyorsan el. Magas termetű dáma, uszályos ruhában, széles karimájú, tolldíszes kalap a fején. Sietős surrogással jött be ajtómon, akár egy orvos, ha attól félhet, későn érkezik már, betege kiadja addig a lelkét.

- Anton - kiáltotta üregesen kongó, mégis büszkélkedő hangján -, jövök, itt vagyok!

Lezöttyent a felkínált székbe.

- Magasan laksz te, magasan laksz te - mondta nyögve.

Karszékem mélyéből rábiccentettem. Se szeri, se száma szökdelték föl szemem előtt a szobámhoz vezető lépcsőfokok, egyik a másik után, fáradhatatlan kis hullámok.

- Mi ez a hideg? - kérdezte, lehúzta hosszú, nyútt vívókesztyűjét, az asztalra csapta, majd fejét félrebillentve, pillogva nézett rám.

Én meg úgy éreztem magam, veréb vagyok, a lépcsőn gyakorlom szökdeléseimet, és szétzilálják pihés-puha, szürke kis tollaim.

- Szívből sajnálom, hogy értem epedsz. Gyakran néztem már őszinte szomorúsággal megviselt arcodba, mikor az udvaron álltál ablakomba felnézegetve. Jó, hát nem vagyok kegyetlen hozzád, és ha most még nem tiéd is a szívem, meghódíthatod.

Micsoda közönyökbe zuhanhatnak emberek, micsoda mély meggyőződésekre, hogy mindörökké elvesztették a helyes nyomot.

Egy tévedés. Nem az én ajtóm volt fent, a hosszú folyosón, amelyiken benyitottam mégis. - Tévedés - mondtam, és mentem volna ki. Akkor megpillantottam a szoba lakóját, ösztövé, szakálltalan férfi volt, keményen összeszorított szájjal ült egy asztalnál, melyen csak egy petróleumlámpa állt.

Házunkban - egy ilyen borzalmas nagy külvárosi ház, leronthatatlan középkori romokkal összenőve - ma, egy ködös, jéghideg téli reggelen a következő felhívást közölték:

Minden lakótársamnak!

Öt gyermekpuskám van. Szekrényemben függnek, minden kampón egy. Az első az enyém, a többi négyért jelentkezhet, aki akar. Ha négynél többen jönnek, a fölös létszámban lévők hozzák el okvetlenül a saját fegyverüket, hogy szekrényemben letétbe helyezték. Mert egységesnek kell lennünk, ha nincs ilyen egység, nem jutunk előbbre. Egyébként csak olyan fegyvereim vannak, amelyek máskülönbeni felhasználásra teljesen alkalmatlanok, mechanizmusuk tönkrement, a závár letört, csak a kakasaik kattogtathatók. Vagyis aligha lesz további hasonló fegyverek beszerzése. Alapjában persze kezdetnek a fegyvertelen illetők is jók nekem. Mi, akiknek lesz fegyverünk, kellő pillanatban közrefogjuk fegyverteleneinket. Ez a harcmódor az első amerikai telepések részéről is bevált az indiánokkal szemben, miért ne válna be itt is, hiszen a viszonyok hasonlóak. Vagyis hát akár tartósan lemondhatunk a fegyverekről, használni csak azért kell őket, mert már itt vannak. De ha a további négy illető nem akar fegyvert fogni, hát ne fogjon. Akkor én magam állok csak fegyverben majd, vezérként. De nekünk nem kell vezér, és így én is összetöröm majd, elhajítom a fegyveremet.

Ez volt az első felhívás. Házunkban senkinek sincs se ideje, se kedve felhívások olvasásához, átgondolásához meg végképp nincsen. A kis papirosok hamarosan ott úsztak a padlásról lefolyó szennyleben, melyet a folyosók szennyleve rendre táplál, s amely a lépcsőn így alácsorogva a lentről felhullámozni próbáló másik szennyfolyammal küzd végül. Ám egy hét múlva megjött a második felhívás:

Lakótársak!

Eddig senki sem jelentkezett. Holott jómagam, amikor nem szólított el a megélhetésért folytatott munka, mindegyre itthon tartózkodtam, távollétem idejére pedig az ajtót nyitva hagytam, asztalomon egy üres lap várta, iratkozzék fel, aki óhajt. Senki sem élt a lehetőséggel.

Néha azt hiszem, minden múltbéli és eljövendő bűnömért vezeklés csontjaim fájása, amit akkor érzek, ha este, netán éjszakai műszakot követően hajnalban a gépgyárból hazatérek. Nincs elég erőm ilyen munkához, ezt rég tudom, mégsem változtatok semmin.

Házunkban, e középkori romokkal összenőtt, borzasztó méretű külvárosi bérkaszárnnyában lakik ugyanazon a folyosón, ahol én, egy munkáscsaládnál egy hivatali írnok. Hivatalnoknak nevezik ugyan, de hát legfőljebb írnok lehet csak, az idegen házaspár és hat gyerekük fészkében éjszakáit a szalmazsákon töltő kis valaki. És akkor így, ha ő csak egy ilyen kis írnok, mit érdekeljen. Még ebben a házban, mely a városban kifőzött nyomor ülepítőhelye, még itt is biztos, hogy száznál több ember él...

Velem egy folyosón lakik egy foltozósabó. Minden vigyázat ellenére hamar lenyűvöm ruháim, a végén megint csak el kellett vinnem egy kabátot a szabóhoz. A szabónak saját maga, a felesége és hat gyerekük számára csak egyetlen szobája van, mely egyben a konyha is. Ám akkor még ott a lakója is, egy írnok, az adóhatóságnál dolgozik. Ez a népsűrűség meghaladja kicsit azt az átlagot, mely házunkban már eleve jócskán rémes. Mindegy, legyen kinek-kinek, ahogy ő gondolja, a szabónak nyilván megvan a jó oka e takarékosagra, és senki idegennek eszébe nem jutna, hogy rákérdezzen, miért?

4 1917. február 19.

Ma a Hermann és Dorotheát olvastam, ezt-azt Richter emlékezéseiből, képeket láttam tőle, végül Hauptmann Grizeldájának egyik jelenetét olvastam át. A következő órányi pillanatra más ember vagyok. Bár minden kilátás ködös, mint máskor, de a ködképek nem ugyanazok legalább. A súlyos bakancscipőben, melyet ma húztam föl először (eredetileg katonai szolgálatra szolgáltak volna), más ember jár.*

Krummholz úrnál lakom, szobám egy adóhatósági írnokkal osztom meg. A szobában alszik még egyébként, közös ágyban, Krummholz két kislánya, egyikük hat-, a másik hétéves. Első naptól fogva, hogy az írnok beköltözött - magam már évek óta laktam Krummholznál -, éreztem vele kapcsolatban valami gyanakvást, eleinte merőben meghatározhatatlant. Középmagasat sem elérő termet, tyúkmellű, alkalmasint gyenge tüdejű, szürke, lötyögős öltöny, ráncos arc, mely meg nem mondható kort takar, őszes-szürke, hosszú meghagyott, fülre fésült haj, orrán messze előrecsúszó szemüveg, apró, szintén őszbe szálasodó kecskeszakáll.

Nem volt éppen vidám az életem akkoriban - Kongó belsejében építettünk vasutat.

Fakunyhóm fedett verandáján ültem. Hosszanti fal helyett különösen finom szövésű, sűrű moszkítóháló feszült körém, egy munkavezetőtől szereztem, aki az építkezés területén élő törzs főnöke volt egyben. Kenderháló, olyan erős, mégis finom, hogy Európában már képtelenek effélét készíteni. Ez a háló volt a büszkeségem, sokat irigyeltek is érte. Nélküle képtelenség lett volna, hogy esténként békésen üldögéljek kint a verandán, fényt is gyűjtsak, mint most is tettem, előszedjek tanulmányozásra egy régi európai újságot, hozzá derekasan pipázzam.*

5 Ugyan ki kérkedhet ily szabadon még a képességeivel: csuklóm egy fáradhatatlan, szerencsés vén horgászé. Ülök például otthon, mielőtt horgászni mennék, élesen odafigyelve csavarintok egyet a jobb kezemen, de ide-oda. Elegendő ez, hogy látványra-érzésre egyképp - de részletekig! - átélhessem az elközelgő horgászatot. Megsejtésekkel áldott hát ez a finoman ízelt ízület, melyet nyugvása idején, csak hogy erőt gyűjthessen alkalmasan, arany karkötőbe szorítok. Látom horgászhelyem vizét az adott óra adott áramával, megmutatkozik a folyó keresztmetszete, számra-fajtára egyértelműen törnek előre e metszet-felszínig tíz, húsz, mit, száz helyen is a halak, s én máris tudom, hogyan vezessem a horgot, némelyik hal áttöri zavartalanul a metszet-felszínt, elébük lengetem a horgot, és máris fennakadnak, a sors e pillanatának villámsebessége még asztalomnál, otthon is elbűvöl, más halak hasig nyomulnak előre, itt az idő, nagyon is, egyiküket-másikukat elérem még, ám a többi elmenekül a veszélyes síktól, egy farokcsapással se érinti már, hát most megúszták, de csak most az egyszer megint, igazi horgász elől hal nem menekülhet.

A MÁSODIK OKTÁVFÜZET

6 [Az „Egy kereszteződés” függelékeként]

Egy kisfiú egyetlen apai örökségként egy macskához jutott, általa London polgármestere lett. Mi lesz belőlem az én állatom révén, örökségem folytán? És hol kerülhet el ez az óriási város?*

Az írott és a hagyományozódó világtörténelem gyakran tökéletességgel kudarcot vall, az emberi sejtés képessége viszont, ha gyakran félrevezető is, soha el nem hagy. Így például a világ hét csodájáról szóló hagyományt mindig körbelengte afféle mendemonda, hogy volt még egy nyolcadik világcsoda is, és ezzel kapcsolatban szintén járták - egymásnak talán ellentmondó - híresztelések, melyeknek bizonytalan mivoltát az idők mélyének homályával magyarázták.

Hölgyeim és uraim, valahogy így hangzott az európainak öltözött arab mondókája, melyre alig figyelt oda persze a turistacsoport, inkább annak rendje-módja szerint meghunyászkodva csodálta az előttük a csupasz kőszikából kiemelkedő hihetetlen építményt, hölgyeim és uraim, önök itt most bizonyára elismerik, hogy cégem messze felülmúlja a többi utazási ügynökséget, de még a régről jogosan nagy hírnevűeket is. Mert ezek a versenytársak, közhelyszerű múltbéli szokás szerint, a világnak csak a történelemkönyvekből ismerhető hét csodájához vezetnek el, a mi cégünk a világ nyolcadik csodáját is megmutatja.

Nem, nem.

Némelyek szerint képmutató, mások szerint azonban ez csak a látszat. Szüleim ismerik az apját: s mikor ez múlt vasárnap látogatóban nálunk járt, kerekén rákérdeztem a fiára. Persze ravasz igencsak az öregúr, minden lepattan róla, belőlem meg hiányzik az ilyen fondorlatokhoz akármilyen ügyesség. A beszélgetés élénken folyt, ám alighogy kérdésemmel előhozakodtam, nagy csend támadt. Apám idegesen kezdett játszani szakállával, anyám felállt, ment, hogy megnézzék a teát, az öregúr pedig mosolyogva nézett rám azzal a kék szemével, ráncos, sápadt arcát, erős szálú ősz üstökét félrebiccentette. - Na igen, a fiú - mondta, és tekintete a kora téli estén már most is meggyújtott lámpán akadt meg. - Beszéltek már egymással? - kérdezte végül. - Nem - mondtam én -, de már sokat hallottam róla, és nagyon szívesen beszélnék vele, ha egyszer fogadna.

- Hogy mi? Hogy mi? - kiáltottam, ahogy még ágyamhoz szorított az álom; karom magasba vágtam. Aztán fölkeltem, még messze nem voltam tudatában a jelennek, az volt az érzésem, hogy félre kell taszigálnom pár embert, hiszen csak akadályoznak, meg is tettem a szükséges kézmozdulatokat, így jutottam el végre az ablakhoz.

Tehetatlenség: egy csűr tavasszal, egy gümőkóros beteg tavasszal.

Megesik olykor - okai gyakran nem is sejthetőek -, hogy a legnagyobb bikaviador a következő küzdelméhez egy olyan félreeső városka dűledező arénáját választja színhelyül, amelyről a madridi közönség eladdig nem is hallott. Évszázadok óta elhanyagolt aréna, emitt gaz burjánzik, gyerekek játszóhelye, amott forrón izzanak kövei, kígyók-gyíkok pihengetnek rajtuk.

Főnt, peremeit rég lehordták, mintha kőbánya lett volna a környező házakhoz, az egész már csak egy kis katlan, ötszáz ember ha elfér benne. Melléképületek sehol, elsősorban az állatok számára, s még ennél is rosszabb, hogy a vasútvonal nem épült ki idáig, a legközelebbi állomástól kocsival három, gyalog hét óra az út.

Két kezem küzdelembe fogott. A könyvet, melyet olvastam épp, összecsappantották és félretolták, ne zavarjon. Tisztelegtek nekem, és kineveztek döntőbírónak. És már össze is kapaszkodtak az ujjak, aztán futottak az asztal szélén hol jobbra, hol balra, mikor melyik volt túlerőben. A magam kezeiről van szó, igazságos bírójuknak kell lennem, máskülönben hamisságom terhét hordhatom aztán. Csakhogy ez nem könnyű szerep, igen, a tenyerek közti homályban különféle trükköket alkalmazhat az egyik vagy a másik, ezekre ügyelnem kell, jó, hát állam az asztal peremének támasztom, figyelmem semmi el nem kerülheti. Egész életemben, bár a balt sem ítélt meg balul, jobbára a jobb kezem volt a kedvencem. Ha a bal kezem bármit mond, hát engedékenyen és igazságosan, amilyen már csak vagyok, azonnal teszek a szabálytalanság ellen valamit. De meg se mukkant, például míg jobbom kalapot emelt, balom ott csüggött combom mellett, hozzá-hozzá ért legföljebb szorongva. Ez rossz előjel volt a küzdelemhez, mely most zajlott. Hogyan akarsz Te, bal csuklóm, tartósan ellene feszülni a jobbna? A Te lányos ujjaid ugyan miképp állnak helyt a szemközti öt kemény fogójában? Ez nekem nem is küzdelem már, ez balom természetes vége. Már hátra is szorult az asztal rajta, akár puskatuson, ott mozog a jobb, kérlelhetetlen rendszerességgel. Ha e szorultság láttán nem támadna az a gondolatom, hogy itt a magam két keze áll harcban egymással, valamint hogy egy könnyű rántással szétválaszthatom őket, véget vetvén küzdelemnek és szorongatgatásnak, ha nem támadna ily gondolatom, balom már törne is csuklóban, zuhanna le az asztalról, és akkor talán jobbom, a győztes zabolátlanságában, akár a pokol ötfejű kutyája, figyelmes arcomnak is esne. Ehelyett most egymáson nyugszik a kettő, a jobb simogatja a bal kéz fejét, én meg, tisztességtelen döntőbíró, csak bólogatok hozzá.

Végre sikerült csapatainknak betörni a városba a déli kapun át. Szakaszm egy elővárosi kert félig agyonégett cseresznyefái alatt tanyázott, parancsokra várva. Hogy azonban a déli kaputól meghallottuk az éles trombitaharsogást, semmi bennünket vissza nem foghatott. Felkaptuk a kezünk ügyébe eső első fegyvert, aztán minden rendnek fittyet hányva, bajtársunkat ölelve, „Kahira Kahira” harci kiáltásunkat bömbölve vágattunk máris hosszú sorokban a mocsarakon át a város felé. A déli kapunál már csak hullákat találtunk és sárga füst szállt, mintha a föld fújná magából, hogy mindent beborítson. Mégsem akartuk, hogy csak a későn érkezők osztályrésze legyen miénk, hát behatoltunk pár szűk mellékutcába - ezeket eddig megkímélték a harcok. Szekercém alatt bezúródott az első kapu, és olyan vadul tódultunk az előtérbe, hogy egymás körül hömpölyögtünk csak. Míg végre megjelent egy öregember valami hosszú, üres folyosón. Különös öreg - szárnyai voltak. Széles fesztávú szárnyai, megemelve jóval magasabbra értek, mint a feje búbja. - Szárnya van - kiáltottam oda bajtársamnak, és mi, akik épp elől álltunk, hátrálni kezdtünk kicsit, már amennyire a további betódulók engedték. - Csodálkoztok - mondta az öreg -, nekünk mind szárnyunk van, de semmit se értünk vele, hát a legszívesebben kiteptük volna, csak nem megy. - És miért nem szálltatok el? - kérdeztem. - A városunkból szálltunk volna el? Itthagya hazánkat? A halottakat és az isteneket?

A HARMADIK OKTÁVFÜZET

7 1917. október 18. Félelem az éjszakától. Félelem attól, ami nem az éj.

Október 19. A szétválasztás értelmetlensége (túl erős szó): hogy a szellemi harcban mi a miénk és mi a másé.

Minden tudomány az abszolútra tekintő módszertan. Ezért nem kell félnünk attól, ami egyértelműen módszeres. Mert csak burok, de nem inkább, mint az Egyetlenen kívül bármi más.

Mind ugyanazt a küzdelmet vívjuk. (Ha az utolsó kérdés támadására fegyverért magam mögé kapok, nem válogathatok a fegyverek közt, és ha válogathatnék netán, akkor is csak a másét kaparinthatnám a kezembe, mert mindönk fegyverkészlete: egy és ugyanaz. Nem folytathatok saját harcot; ha egyszer mégis azt hiszem, magam vagyok, ha senkit nem látok magam körül, hát csak kiderül hamar, hogy az általam felfoghatatlan vagy csak lassan felfogható általános konstellációban jutott nekem épp e poszt átvétele. Ez persze nem zárja ki, hogy igenis vannak előőrsök, utóvédek, katonaszökevények, és létezik a hadvezetés megannyi szokása és különösége, de nincs magányos hadviselő. A hiúság (megaláztatása)? Igen, de szükséges és igazsághoz hű bátorítás is egyben.

Eltévelyedek.

*Az igaz út egy kötélén vezet, melyet nem a magasba, hanem közvetlenül a föld színe fölé feszítettek ki. Mintha arra szolgálna inkább, hogy elbotoljunk benne, nem hogy járjunk.*¹

8 Mindig fellelegezni előbb - a hiúság és az öntetszelgés rohamaitól. A „Jude”-béli elbeszélés olvasásának orgiája. Mint a mókus a keréken. A mozgás boldogsága, a szűkösség kétségbeesése, a kitartás örülete, a külvilág nyugalmanak láttán érzett nyomorúság. S ez mind együtt: egyidejűleg is, váltakozásban is, még a vég bélsarában.*

A boldogságérzés napsávja.

Az emlékezet gyengesége a magunk világfelfogásának menetét s a részleteket illetően: igen rossz jel. Valami egésznek csak a töredékei. Hogyan akarnád a legnagyobb feladatot akár csak megérinteni is, hogyan érezhetnéd sejtőn csak közelét, hogyan álmodhatnál léteről egyáltalán, hogyan kérhetnéd álmát, merésznél a kérés betűit tanulni, ha annyira nem tudod összeszedni magad, hogy mikor döntésre kerül sor, egészsedet fél kézben úgy összefogd, mint egy követ, ha elhajítják, egy kést, ha mérsárolnak vele. Másrészt: nem kell megköpni tenyered, mielőtt összekulcsolod a kezed.

Lehetséges-e bármi vigasztalant gondolni? Vagy sokkal inkább: valami vigasztalant, a vigasz lehelete nélkül? Ott lenne a kiút, hogy a megismerés mint olyan - már vigasz. Tehát ezt lehetne gondolni: küszöböld ki magad; és lehetne ennek a felismerésnek a meghamisítása nélkül is megmaradnunk, épp annak tudata révén, hogy felismertük a dolgot. Ez akkor tényleg olyasmi, hogy a saját hajadnál fogva húzod ki magad a mocsárból. Ami a testi világban

nevetséges, a szellemiben lehetséges. Mert itt nincs törvénye a nehézkedésnek (az angyalok nem repülnek, nincs az, hogy bármiféle nehézkedést kiiktattak volna, csak mi, a földi világ megfigyelői, mi nem tudjuk különbül gondolni ezt), ami a számunkra elképzelhetetlen, vagy már csak valami fentebb fokon képzelhető. Milyen nyomorúságos is az önismeretem, akár ha csak szobám ismeretéhez hasonlítjuk is. (Este.) Miért? Nem létezik a benső világ oly megfigyelése, amilyen a külsőé. A leíró lélektan úgy egészében, mindenképp csak antropomorfizmus lehet, alkalmasint a határok rágeszálása. A belső világ csak élhető, nem leírható. A pszichológia annak leírása, ahogy a földi világ tükröződik az égi síkon, vagy pontosabban: egy tükrözés leírása, ahogyan azt mi, akik teleszívtuk magunkat a földdel, elképzelhetjük, mert tükröződés sehol nem következik be, nem, csak a földet látjuk, bármerre forduljunk is.

A lélektan türelmetlenség.

Minden emberi hiba türelmetlenség, a módszeresség idő előtti megszakítása, a látszat-dolog látszat-kicövekelése.²

Don Quijote balsorsa nem a képzelete, hanem Sancho Panza.

Október 20. Ágyban.

Két emberi főbűn van, melyből az összes többi levezethető: a türelmetlenség és a henyesség. Türelmetlenségük okán űzték ki őket a Paradicsomból, henyességük okán nem térnek vissza. De talán csak egyetlen főbűn van: a türelmetlenség. Türelmetlenségük miatt űzték ki őket, a türelmetlenség miatt nem térnek vissza.³

Földimód foltos szemmel nézve olyanok vagyunk, mint egy vonat utasai, akik valami hosszú alagútban szenvedtek balesetet, s ott rekedtek, ahonnét a kezdet fénye már nem látszik, a végé meg csak oly parányit, hogy a pillantásnak örökké fürkésznie kell, így is folyton elveszíti, meg aztán a kezdet és a vég egyáltalán nem is bizonyos. Köröttünk azonban, az érzékek zűrzavarában vagy az érzékek túlzott érzékenysége folytán megannyi szörny leleselkedik, és zajlik, kinek-kinek hangulatszeszélye vagy sebesülése szerint, egy elbűvölő vagy kimerítő kaleidoszkópszerű játék.

Mit tegyek? vagy: Miért tegyem? - nem e vidékek kérdései.

A megboldogultak közül sok Árny csakis azzal foglalkozik, hogy a Holtak Folyójának habjait nyaldossa, mivel e víz tőlünk folyik, így még a mi tengereink sós ízét sodorja. Undorában a folyó megfordult, árad vissza eredete felé, és a halottakat visszazúdíítja az életbe. Ők pedig boldogok, hálaéneket zengedeznek, simogatják a felháborodottat.⁴

Egy adott ponttól nincs többé visszatérés. Ez a pont elérhető.⁵

Az emberi alakulás döntő pillanata örök érvényű. Ezért igazak a szellem forradalmi mozgalmi, melyek mindent, ami annak előtte volt, semmisnek nyilvánítanak - mert még valóban nem történt semmi.⁶

Az emberiség története: egy másodperc egy vándor két lépte közt.

Este séta Oberkleebe.

Kívülről mindig sikerrel tölthető be elméletekkel a világ, zuhanunk magunk is nyomban a verembe, de csak azért, hogy belülről parancsoljunk csendet és igazat magunknak és a világnak.

A Gonosz egyik leghatásosabb csábesszöke a harcba hívás.⁷ Ugyanolyasmi ez, mint a harc a nővel, mely az ágyban ér véget.⁸

A férj valódi félrelépései, ha helyesen értelmezzük őket, sosem vidámak.

Október 21. Napsütésben.

A világ hangjainak csöndesülése és megfogyatkozása.

Köznapi kavardás

Köznapi esemény: és köznapi kavardást eredményez. A.-nak a H.-beli B.-vel fontos üzletet kell megkötnie. Előzetes megbeszélésre H.-ba megy, az oda- és a visszautat egyképp tíz-tíz perc alatt teszi meg, és odahaza elbűszkélkedik e különleges fürgeséggel. Másnap ismét H.-ba megy át, most már végérvényesen megkötik majd az üzletet. Mivel ez azért várhatóan több órát vesz igénybe, A. igen korán reggel elmegy hazulról. Bár a körülmények, legalább A. vélekedése szerint, egytől egyig pontosan ugyanazok, neki ezúttal tíz órájába telik H.-ba az út. Hogy este kimerülten odaérkezik, mondják neki, B., már bosszúsán A. elmaradása miatt, fél órája átment A. falujába, és hogy útközben tulajdonképp találkozniok kellett volna. A.-nak azt tanácsolják, várjon, A. azonban, aggódva az üzletért, nyomban visszafordul, siet haza. Ezúttal, bár mit sem ügyel rá, egyetlen pillanat alatt megteszi útját. Otthon hallja erre, hogy B. mindjárt korán reggel ott volt - alig valamivel A. távozása után; sőt hogy a kapuban még találkoztak is, B. emlékeztette A.-t az üzletre, A. azonban azt mondta, most nem ér rá, rohannia kell. A.-nak ezen érthetetlen magatartása ellenére B. ott maradt, várta vissza A.-t. Gyakran kérdezte is, visszaérkezett-e A., mindegy, ott lesz fönn A. szobájában. A. boldog, hogy végre beszélhet B.-vel, elmagyarázhatja neki az egészet, így fut fel a lépcsőn. Már csaknem fenn van, mikor megbotlik, írándulást szenved, a fájdalomtól félájultan zuhan el, még ordítani is képtelen, nyüszít csak a sötétben - így hallja, hogy B., ha nagy messziségben, ha közvetlen mellette, ez se világos, dühösen letrappol a lépcsőn és végérvényesen eltűnik.

Az, ami ördögi, olykor annak külszínét ölti, ami a Jó volna, sőt néha teljességgel belé is költözik. Ha erről aztán mit sem tudok, rosszul járok én magam, hiszen ez a bizonyos Jó csábítóbb az igazinál. Mi van azonban, ha tudok róla? Ha ördögök hajtóvadászatán a Jóba üzetem? Ha az undor tárgyaként az engem körbetapogató tűhegyek által behengergetődöm, beledöföldtetem, beleszorulok a Jóba? Ha a Jó látható karmai kapkodnak utánam? Teszek egy lépést hátra, majd puhán és szomorúan behátrálok a Gonosz Rosszba, mely mögöttem egész idő alatt döntésemre várt.

[Egy élet.] Egy bűdös szuka, kölykök szapora ellője, itt-ott már rothadozó test, ám egykor, gyerekként mindent jelentett nekem, hűségesen követ mindenhová, megütni nincs szívem, csak hátrálok előle lépésre lépés, de ha másképp nem döntök, szorít, beszorít majd a máris látható falszögletbe, hogy ott rajtam és velem végképp döggé enyésszen, gennyes-férges nyelve húsa - tisztelet okán? - végig, végig a kezemen.

Vannak meglepetései a Gonosznak. Hirtelen megfordul, azt mondja: - Te engem félreértettél - és ez talán így igaz. A Gonosz átalakul ajkaiddá, fogaiddal harapdálhatod, aztán emez új ajakkal - egyetlen korábbi sem simult ily alkalmasan a harapásodhoz - saját magad legnagyobb csodálkozására kimondod a jó szót.

Hogy s mint volt Sancho Panzával

Sancho Panzának, aki ezzel egyébként sosem dicsekedett, sikerült az évek során egy csomó lovag és rablóregény segítségével az est és az éj óráin ördögét, akinek később a Don Quijote nevet adta, úgy eltántorítania magától, hogy a szegény ördög akkor aztán a legörültebb dolgokat követte el, melyek azonban, mivel tárgyuk nem volt - épp Sancho Panza lett volna az! -, senkinek sem ártottak. Sancho Panza, maga így szabad ember, közönyösen, talán némi felelősségérzettel is követte nekilódulásai során Don Quijotét, és ez mindvégig nagy és hasznos multságára szolgált.

Október 22. Hajnali öt.

A legfontosabb Don Quijote-i tettek egyike, tolakvóbb érvű még a szélmalomharcnál is: az öngyilkosság. A halott Don Quijote meg akarja ölni a halott Don Quijotét; hanem hogy megölje, fogást kell rajta találnia, hát ezt keresi kardjával ugyanoly szüntelenül, mint hiábavalóan. E foglalatosság jegyében bucskázik a két halott mint egyetlen feloldhatatlan és forma szerint kicsattanóan eleven bukfenc az időkön át.

Délelőtt ágyban.

A. igencsak felfuvalkodott, úgy véli a Jónak dolgában ő jócskán előrehaladt immár, lévén hogy - nyilván mint nagyon csábító tárgy - egyre több kísértést érez a Jóból, eladdig ismeretlen irányokból ráadásul.⁹ A helyes magyarázat azonban ez: nagy ördög vert benne tanyát, így jön aztán az apróbb ördögök hada, hogy a nagyot szolgálja.¹⁰

Este ki az erdőbe, telő hold; mögöttem kusza nap. (Max lapja.) Gyomorpanaszok.

Szemléleti különbségek, ahogy egy almát nézünk például: a kisfiúé, akinek a nyakát kell nyújtogatnia, hogy egyáltalán lássa az almát az asztal lapján, és a ház uráé, aki fogja, és szabad mozdulattal asztaltársának nyújtja az almát.^{11/12}

Október 23. Korán ágyban.

A szirének hallgatása

Bizonysága annak, hogy elégtelen, sőt gyermekes eszközök is menekvésünket szolgálhatják:

Hogy a szirénektől védje magát, Odüsszeusz viaszt tömött a fülébe, magát az árbochoz vasaltatta. Hasonlóképp járhattak volna el persze kezdetektől fogva mind az utazók, kivéve, akik már messziről áldozatul estek a csábításnak; csak hát világszerte köztudott volt, hogy az ilyesmi úgysem segíthet. A szirének dala áthatolt mindenben, és az elcsábulók szenvedélye vasveretnél - árboznál erősebbeket is szétroppantott volna. Ilyesmire azonban nem gondolt Odüsszeusz, bár hát talán hallotta már, hogy így van. Maradéktalanul bízott a maroknyi

viaszban és a vasraverésben, kicsiny eszközei feletti ártatlan örömében hajózott a szirének felé.

Mármost van azonban a sziréneknek egy éneküknél is borzalmasabb fegyvere, nevezetesen a hallgatásuk. Sosem történt meg, igaz, de talán elképzelhető, hogy daluktól megmenekült valaki, hallgatásuktól azonban egészen biztosan nem. Amaz érzésnek, hogy önerejéből legyőzte őket, az erre következő, mindent elsőpró gőg erejének senki földi lény nem bírhat ellenállni.

És való igaz, mikor Odüsszeusz közeledett, a mindenható énekesnők nem daloltak, akár azért, mert úgy gondolták, ezzel az ellenféllel szemben csak hallgatásuk hozhat eredményt, akár mert Odüsszeusz arcának üdvözült kifejezését megpillantva - hogy láthatóan egyébre se gondol, csak a viaszra és a vasra -, elfelejtettek énekelni.

Odüsszeusz azonban, hogy így mondjuk, nem hallotta a hallgatásukat, azt hitte, énekelnek, és csak ő a védett, ő nem hallja. Futólag látta ugyan nyakuk tekergését, sóhajos zihálásuk, szemükben a könnyet, félig nyitott szájuk, ám azt hitte, mindez a körötte zengő, számára mégsem hallható áriák velejárója. Hamarosan azonban már ennyi sem létezett messziségekbe szegeződő tekintetének, a szirének szó szerint belevesztek eltökéltségébe, és épp amikor a legközelebb járt hozzájuk, nem tudott róluk többé.

Ők pedig - szépségesebben, mint bármikor - csak vonaglottak és tekeregtek, borzongató hajukat a szélbe vetették, körmeiket a sziklaköveken szabadosan köszörülték. Nem csábítani akartak már, Odüsszeusz hatalmas szempárjának visszfényét áhították volna csak látni, látni minél tovább.

Ha a szirének tudatos lények, ott helyben belepusztultak volna ebbe így. De hát csak éltek szépen tovább, mindössze Odüsszeusz menekült meg tőlük.

Van itt egyébként függeléke is a hagyománynak. Odüsszeusz, mondják, olyannyira cseles volt, akkora róka, hogy bensője mélyére még a sors istennője sem hatolhatott. Talán, bár ez emberértelemmel felfoghatatlan, valóban rájött, hogy a szirének némák, aztán így nekik és az isteneknek bizonyos értelemben csak pajzsul tartotta oda a fenti látszat-eseményt ekképp.

Délután: egy kútba fulladt epilepsziás temetése előtt

Ismerd meg önmagad, nem azt jelenti ez: figyeld magadat. Figyeld magad - ez a kígyó szava. Azt jelenti viszont: tedd önmagad tetteid urává. De hát az vagy már, tetteid ura vagy. A szó tehát azt jelenti: ismerd félre magad! rombold magadat! tehát valami gonoszt jelent - és csak ha nagyon mélyig a közelébe hajolunk, halljuk ki belőle a jót is; és ez: „Hogy azzá tedd magad, aki vagy”.

Október 25. Szomorú, ideges, testileg gyötrelmesen vagyok, Prágától félve, ágyban.

Volt egyszer egy társaság, gazembereké, vagy nem is voltak ezek gazemberek, közönséges emberek voltak. Mindig összetartottak. Ha például valamelyikük úgy bárkit, idegent, körükön kívül állót, ilyen-olyan gazemberesen tönkretett - jó, megint mondom, nem is gazemberesen, csak mindközönséges emberesen, ahogy szokás -, s aztán meggyóna az ügyet a társaságnak, ők megvizsgálták, mi is történt, megítélték, vezeklést róttak ki, megbocsátották és így tovább. Nem volt ebben rossz szándék, az egyének és a közösség érdekét is szigorúan védték. A gyónó megkapta a gyógyírt, melynek alapszínét maga mutatta meg: - Mit? Hogy ezen emészted magad? Hiszen azt tetted, ami természetes, úgy cselekedtél, ahogy cselekedned

kellett. Bármilyen más érthetetlen lett volna. Túl érzékeny vagy. Térj újra észhez. - Így volt ez, hogy mindig összetartottak, haláluk után sem adták fel a társaságot, egy-körben szálltak a mennyekbe. Egészében a legtisztább gyermeki ártatlanság képét nyújtotta röptük. Mivel azonban az égnek színe előtt mindenek elemeikre hullanak szét, lebuktak ők is, nyers kötömbökként.

*A kezdődő tudás első jele, hogy meg szeretnél halni. Ez az élet elviselhetetlennek tűnik fel, bármilyen más élet elérhetetlennek. Nem szégyelled már, hogy meghalnál; kéred, a régi cellából, melyet már gyűlölsz, vinnének át egy újba, melynek gyűlöletét csak ezután tanulhatod meg. Belejátszik a dologba a hit maradéka is: hátha szállítás közben arra téved a folyosón az Úr, látja a rabot, azt mondja: - Ezt ne zárjátok be többé. Hozzám jön.*¹³

November 3. Át Oberkleebe. Este a szobában Ottla és T. ír.

*Ha síkon mennél, benned a legjobb akarat, hogy előrejuss, mégis egyre visszaesnél, az kétségbeesztő lenne; mivel azonban meredek úton kapaszkodsz fölfelé, oly meredeken nagyjából, ahogy lentről te magad látszol, a visszaeséseket csak a talaj állaga okozhatja, kétségbeesned nem kell.*¹⁴

November 6. Mint egy út ősszel: alighogy tisztára takarítják, betakarja magát máris száraz levelekkel.¹⁵

*Egy kalitka madarat keresni ment.*¹⁶

November 7. (Korán ágyban, egy „szétlocsogott este” után.)

Ez lenne az, mikor kard vágódik a lelkedbe; nyugodtan nézni, vért nem veszteni, a kard hidegét a kő hidegével fogadni. A szúrás közben, a szúrás után sebesületlennek maradni.

*Itt, ezen a helyen nem voltam még soha: másképp jár a lélegzet - a Nap mellett, vakítóbban nála, ragyog egy csillag.*¹⁷

November 9. Át Oberkleebe.

*Ha Babel tornyát meg lehetett volna építeni úgy, hogy aztán ne lehessen megmászni mégse: megengedhető lett volna.*¹⁸

November 10. Ágyban.

*Ne hagyd, hogy a Gonosz elhitesse veled, lehetnek előtte titkaid.*¹⁹

*Leopárdok hatolnak be a szentélybe, cseppig kiisszák az áldozati korsókat: és ez ismétlődik újra meg újra: végül kiszámíthatóvá válik, és a ceremónia része lesz.*²⁰

9 Felindulások (Blüher, Tagger)*

November 12. Sokáig ágyban, védekezés.

*Keményen, ahogy a kéz fogja a követ. De csak azért fogja keményen, hogy annál messzebbre hajítsa. Ám az út abba a messzeségbe is elvezet.*²¹

*Te vagy a feladat. Közel s távol: tanulók sehol.*²²

*Az igazi ellenfél határtalan bátorsággal tölt el.*²³

*Megérteni boldogságát: hogy a föld, melyen állsz, nem lehet nagyobb, mint amit két talpad befed.*²⁴

*Hogyan lehet örülni a világnak másképp, mint hogy hozzá menekülsz?*²⁵

November 18.

*Rejtek számtalan akad, menekvés csak egy, de a menekvés lehetősége - ugyanannyi, ahány a rejtek.*²⁶

Van cél, de nincs út: amit útnak nevezünk, az a tétovázás.

*A negatívát tenni, ez még ránk bízott tennivaló: a pozitív eleve adva van nekiünk.*²⁷

Paraszt szekér haladt három emberrel lassan (a sötétben) egy kaptatón. Szembejött velük egy idegen, rájuk kiáltott. Kis ide-oda, és kiderült: az idegen azt akarná, vigyék magukkal. Helyet szorítottak neki, felhúzták a szekérre. Csak hogy továbbdöcögtek, hangzott el a kérdés: - Na, hát maga szemköztről jön, aztán megint azt akarja, hogy arra visszakerüljön? - Igen - felelte az idegen. - Előbb a maguk irányába haladtam, de aztán megfordultam, mert láttam, hamarabb sötétedik, mint hittem.

Panaszkodsz a csendre, a csend kilátástalanságára, a jónak falára.

A csipkebokor az ősi úton-álló. Tüzet kell fognia, hogy továbbhaladhass.

November 21. A tárgy alkalmatlansága félreérthetővé teheti az eszköz alkalmatlanságát.

*Mihelyt befogadtad magadba a Gonoszt, nem kívánja többé, hogy higgy neki.*²⁸

*A hátsó gondolatok, melyekkel a Gonoszt befogadod, nem a tiéd, hanem a Gonoszéi.*²⁹

Az állat elkaparintja urától a korbácsot, maga korbácsolja önmagát, hogy úr legyen, és nem tudja, hogy ez csak fantáziakép, okozója egy új csomó az úr korbácsának szíján.

A Gonosz az, ami eltérít.

A Gonosz tud a Jóról, a Jó azonban nem tud a Gonosztól.

Az önismeretben csak a Gonosz van ott.

A Gonosz eszköze a párbeszéd.

Az alapító meghozta a törvényhozótól a törvényeket, a hívőkre vár, hogy ezeket aztán a törvényhozónak meghirdessék.

A vallások ténye annak a bizonyítéka lenne, hogy az egyének tartós jósága elképzelhetetlen? Az alapító elszakad a jótól, megtestesíti magát. A többiek kedvéért teszi ezt? Vagy mert azt hiszi, csak a többiekkel együtt maradhat az, ami volt, mivelhogy le kell rombolnia a „világot”, hogy szeretnie ne kelljen?

*A Jó bizonyos értelemben vigasztalan.*³⁰

Aki hisz, nem élhet meg csodákat. Nappal a csillagokat nem látni.

Aki csodát tesz, azt mondja: Nem hagyhatom a földet.

Helyesen elosztani a hitet saját szavaink és saját meggyőződéseink között. Egy meggyőződést, de nem abban a pillanatban, mikor megfogam, hagyni, szisszenjen semmivé. A felelősséget, mely a meggyőződést ránk rója, nem hárítani át a szavakra. Hogy meggyőződéseket szavak ne lopjanak el, hogy a szavak és meggyőzések összehangozzanak, még nem döntő, a jóhiszeműség sem az. Ilyen szavak ilyen meggyőzéseket még, ahogy a körülmények adódnak, földre döngölhetnek vagy előáshatnak.

Ha kimondjuk, ez még nem jelenti alapvetően a meggyőződés gyengülését - erre nem is kellene panaszkodni -, jelenti azonban a meggyőződés gyengeségét.

*Önuralomra nem törekszem. Mert az önuralom ez: hatni akarnék szellemi egzisztenciám végtelen kisugárzásainak egy véletlenszerűen adott helyén. Ha mégis ily köröket kell húznom magam köré, legjobb, ha tétlenül teszem az irdatlan komplexum pusztá bámulásával, aztán csak azt az erősödést viszem haza, melyet e látvány, e contrario nyújt.*³¹

*A varjak azt állítják, egyetlen szál varjú szét tudná rombolni az eget. Nem kétséges, de az ég ellenében sem állít semmit, mert az eget mindig azt jelenti: varjak lehetetlensége.*³²

*A mártírok nem becsülik alá a testet, a kereszten épp magasba emelik. Ebben egyik ellenfeleikkel.*³³

*Kitikkadása a gladiátoré a harc után, munkája egy hivatali szoba sarkának fehérre meszelése volt.*³⁴

November 24. Az emberi cselekvések feletti emberi ítélet igaz és semmis: vagyis előbb igaz, utóbb semmis.

A jobb kéz felőli ajtón a felebarátok benyomulnak egy szobába, ahol családi tanács zajlik, hallják az utolsó szónok utolsó szavát, veszik, viszik a bal kéz felőli ajtón kitódulva a világba és szétkiáltják az ítéletet. Igaz a szó szerinti ítélet, semmis az ítélet önmagában. Ha végérvényes igazsággal akartak volna ítélni, örökre az első szobában kellett volna maradniok, a családi tanács részévé válni, ekképp persze képtelenné bármikor is ítélni.

Valóban ítélni csak a párt tud, ám pártként nem tud ítélni. Eszerint nincs a világban ítélet-lehetőség, csak annak derengő látszata.

*Nincs birtoklás, csak létezés, csak az utolsó leheletre, a megfúlásra vágyó létezés.*³⁵

Régebben nem értettem, miért nem kapok választ a kérdéseimre, ma azt nem értem, hogyan hihettem, hogy kérdezhetek. De hát nem hittem, csak kérdeztem.³⁶ Válasza arra a megállapításra, hogy birtoklása talán van, de létezése nincs, csak reszketés volt és szívdobogás.³⁷

A cölibátus és az öngyilkosság az ismeret azonos fokán áll. Az öngyilkosság és a mártírhálál semmiképp, talán a házasság és a mártírhálál.

Valaki csodálkozott, milyen könnyen járja az öröklét útját; ugyanis lefelé száguldott.³⁸

A jók egyszerre lépnek. Mit sem tudva róluk, járnak köröttük a többiek a kor táncait.

A Gonosz nem ismer részletfizetést - mégis ezzel próbálkozunk nála egyre mind.

Elképzeltető lenne, hogy Nagy Sándor, ifjúságának harci sikerei, az általa létrehozott pompás hadsereg, a világ megváltoztatására irányuló, önmagában érzett erő ellenére szépen megáll a Helleszpontusznál, nem megy át a túlpartra, méghozzá nem félelme, bizonytalankodása, akaratgyengesége, hanem a nehézkedés folytán.^{39/a}

Az elragadtatott és a fuldokló ember egyképp magasba emeli karját. Amaz egyetértést nyugtáz, ez az elemekkel szegülne szembe.

A tartalmat nem ismerem,
a kulcs nincs birtokomban,
híresztelésnek nem hiszek,
minden oly érthető,
mert én magam vagyok az.

November 25.

Végtelen az út, nincs itt levonni mit, hozzátenni mit, mégis ki-ki odatoldaná a maga gyermeki könyöktávola-hosszát: „Hát persze, mert ezt a könyöktávnyi utat meg kell tenned, hidd el, nem marad nyomtalan.”^{39/b}

Csak időfogalmunk okán mondjuk, hogy az Utolsó Ítélet, valójában: Statárium.⁴⁰

November 26. A hiúság rúttá tesz, így hát el kéne ölnie magát, helyette csak sérül, íme: „sértett hiúság”.

A világ aránytalanságai, vigasztalólag, mintha csak számszerűek volnának.⁴¹

Délután. *Melledre ejteni undorral és gyűlölettel teli fejedet.⁴²* Persze, de hogyan, ha valaki közben fojtogat?

November 27. Újságok olvasása.

November 30. Akkor jön el a Messiás, ha majd a legzabolátlanabb individuum is kész lesz a hitre - ha senki ezt a lehetőséget meg nem semmisíti, a megsemmisítést senki nem tűri, tehát feltárulnak a sírok. Ez talán a keresztény tanítás is: mind a követendő, az individuális példa

tényleges felmutatásával, mind az emberi egyedben feltámadó Közvetítő jelképes felmutatásával ekképp.

Hinni ez: felszabadítani magunkban a lerombolhatatlant, vagy még inkább: felszabadítani magunkat, vagy még inkább: lerombolhatatlannak lenni, vagy még inkább: lenni.

A ráérősség: minden bűnök kezdete, minden erények koronája.

*Még az udvarban játszanak a vadászkutyák, de vad nem menekül előlük, hiába járja épp vadászva az erdőket.*⁴³

*Nevetségesen szerelkeztél föl e világhoz.*⁴⁴

*Minél több lovat fogsz be, annál gyorsabban megy a dolog - mármint nem az, hogy a cölöpöt kirántsát a fundamentumból, de legalább a szíjak elszaggatódjanak, aztán jöhet a szabad, derűs út.*⁴⁵

A reménytelenség különféle formái az út különféle stációin.

„Sein” - németül kettőt jelent: „lenni” és „az Övé”.⁴⁶

December 2. *Választhattak, királyok lennének-e vagy királyok futárai. Gyermeki mód mind futár akart lenni. Így van az, hogy most csupa futár van, ezek összevissza futkosnak a világban, és mert királyok nincsenek, egymásnak kiabálják az értelmetlenné vált jelentéseket. Szívesen bevégeznék nyomorult életüket, de a szolgálati eskü okán nem merik.*⁴⁷

December 4. Viharos éjszaka, délelőtt Max távirata, fegyverszünet Oroszországgal.

A Messiás akkor jön majd, ha nem lesz többé szükség rá; egy nappal az érkezése után jön; nem az utolsó napon jön, hanem az utolsó utánin. *Hinni a haladásban: nem azt jelenti ez, hogy már volt bármi haladás. Akkor ez nem volna hit.*⁴⁸

*A. virtuóz, és a tanúja az ég.*⁴⁹

December 6. Disznóölés

Háromféleképp:

Mint valami idegent, nézni magunkat: a látványt elfelejteni: a nézést megtartani.

Vagy csak kétféleképp: a harmadik magában foglalja a másodikat.

A rossz a jó csillagos ege.

December 7.

*Az ember nem élhet úgy, hogy valami saját magában lévő lerombolhatatlanban ne bízna, miközben mind ez a lerombolhatatlan, mind a bizás tartósan rejtve maradhat saját maga előtt. Ennek a rejtve maradásnak az egyik kifejezési lehetősége a hit valami személyes istenben.*⁵⁰

Néma az ég, csak a némának visszhangos.

Szükséges volt a kígyó közvetítése: a Gonosz elcsábíthatja az embert, de emberré nem válhat.⁵¹

December 8. Ágy, székrekedés, hátfájás, ingerült este, macska a szobában, szétszórtság.

Közted s a világ közt: a harc. Szekundálj a világnak.⁵²

Senkit rá nem szedhetsz, a világot se, győzelme dolgában.⁵³

Nincs más, csak a szellemi világ: amit érzéki világnak nevezünk, a Gonosz a szellemi világban, és amit Gonosznak nevezünk, csak örök fejlődésünk egy pillanatának egyik szükségszerűsége.⁵⁴

Nagyon erős fénnyel a világ szétbomlasztható. Ha gyenge a szem, szilárd a világ, ha még gyengébb, ökle is van, ennél is gyengébb szem számára szégyenlős, széttűzza azt, aki ránézni merészel. Minden becsapás: a megtévesztések minimumát keresni, a szokványban maradni, a végfokot keresni. Az első esetben a Jót úgy csapjuk be, hogy túl könnyűvé akarnánk tenni elérését, a Gonoszt viszont, hogy túlságosan előnytelen harci feltételeket szabunk neki. A második esetben becsapjuk a Jót, mivelhogy még a földi valóban sem törekszünk rá. A harmadik esetben becsapjuk a Jót, mikor a lehető legmesszebbre távolodunk tőle, a Gonoszt meg, mert azt reméljük, végsőkéig fokozódva hatalmát veszti majd. Választani a legjobb lenne így a második esetet, lévén hogy a Jót mindig becsapjuk, ebben az esetben viszont, legalább látszatra, a Gonoszt nem.⁵⁵

Vannak kérdések, melyeken nem tudnánk túltenni magunkat, ha nem lennénk tőlük természetből fogva megszabadítva.⁵⁶

A nyelvet az érzéki világon kívül mindenre legfőljebb utalólag használhatjuk, de megközelítőleg sem hasonlatszerűen, lévén hogy a nyelv, az érzéki világnak megfelelően, csak a birtoklásról és a birtokviszonyokról szól.⁵⁷

Viszonylag keveset akkor hazudunk csak, ha lehetőségünkhöz képest keveset hazudunk, nem ha a lehető legkevesebb lehetőségünk van rá.⁵⁸

Ha a gyerekek azt mondom: „Töröld meg a szád, akkor kapsz sütit”, ez nem azt jelenti, hogy a száj megtörlésével a sütit ki lehetne érdemelni, hiszen a szájtörlés meg a süti értéke összehasonlíthatatlan, valamint az sincs, hogy így a szájtörlés a sütievés alapfeltételévé válna, mert eltekintve egy ily feltétel csekély mivoltától, a gyerek a sütit mindenképpen megkapná, hiszen a süti az ebéd része... a megállapítás nem megnehezítése tehát az átmenetnek, hanem megkönnyítése, a szájtörlés parányi előny, mely a sütievés nagy előnyét előzi.

December 9. Tegnap templomavató tánc.

Egy olyan lépcsőfok, melyet nem mélyítettek ki lépések, önmagában véve csak valami sivár fatákolmány.⁵⁹

A lélek megfigyelője nem hatolhat a lélekbe, van azonban egy szegélyvonal, ahol érintkezhetik vele. Ennek az érintkezésnek a tanulsága az, hogy a lélek sem tud önmagáról. Vagyis meg kell maradnia ismeretlennek. Ez akkor lenne csak szomorú, ha lenne valami más is a lelken kívül, de nincs.

Aki lemond a világról, minden embert szeretnie kell, mert az ő világukról is lemond. Elkezdni ennél fogva sejteni a valódi emberi lényezet, melyet csak és csak szeretni lehet, feltéve, hogy egyenrangúak vagyunk vele.⁶⁰

Aki a világon belül szereti felebarátait, nem követ el sem kevesebb, sem több igaztalanságot, mint aki a világon belül önmagát szereti. Maradna csupán a kérdés, hogy az első eset lehetséges-e.⁶¹

Az a tény, hogy nem létezik más, csak egy szellemi világ, elveszi tőlünk a reményt, és megadja nekünk a bizonyosságot.⁶²

December 11. Tegnap a főinspektor. Ma a „Jude”. Stein: a Biblia szentség, a világ szarság.

Művészetünk: igazságtól-megvakítottság. Az elhátráló torzpoján a fény: ennyi az igaz, más semmi.⁶³

Látni nem mindenki láthatja az igazságot, de lenni lehet az, igazság.

A kiűzetés a Paradicsomból - lényegi részét tekintve - örök: Vagyis tehát a kiűzetés a Paradicsomból végleges, a világi élet elkerülhetetlen, a folyamat örökvalója (időfogalommal élve: a folyamat örök ismétlődése) azonban ennek ellenére lehetővé teszi, hogy ne csupán tartósan a Paradicsomban maradhassunk, de ténylegesen - és tartósan - ott is legyünk, mindegy, ha tudunk róla itt, ha nem.^{64/65}

Minden pillanatnak megfelel valami időn kívüli is. Az Innent nem követheti a Túlnan, mert a Túlnan örök, nem állhat tehát időbeli érintkezésben az Innennel.

10 December 13. Kezdve Herzen, a „Szép ritkaság”-tól, és újságok, szétszórva.*

Aki keres, nem talál, de aki nem keres, azt megtalálják.

11 14. Tegnap, ma - legrosszabbja napok. Hozzájárult: Herzen, egy levél dr. Weissnek, más értelmezhetetlenségek. Émelyítő koszt: tegnap disznócsülök, ma farok. Michelobba a parkon át.*

A földnek szabad és biztosított polgára ő, mert oly hosszú láncon él, mely minden földi teret megenged neki, ám hossza nem teszi lehetővé, hogy bármi is a föld körén kívülre ragadja. Ugyanakkor azonban az égnek is szabad és biztosított polgára, mert hasonlóan kiszámított égi láncot is vertek rá. Ha tehát a földre törekedne, az ég nyakörve fojtogatja, ha az égbe, a földé. És ennek ellenére megvan minden lehetősége, és érzi is ezt: sőt arra sem hajlandó, hogy az egészet az első béklyózáskor megesett hibára vezesse vissza.⁶⁶

12 December 15. Levél dr. Körnertől, Václav Mehltől, anyámtól.*

Itt nem döntenek el, ám a döntéshez szükséges erő csak itt próbálható ki.

13 December 17. Üres napok. Levelek Körnernek, Pfohlnek, Pribramnak, Kaisernek, szüleimnek.*

A néger, akit hazavisznek a világkiállításról, honvágytól félbolondként már, faluja közepén, törzsének jajveszékelése közepette, a legkomolyabb arccal, hagyományként és kötelesség-érzetből előadja a tréfákat, melyek az európai közönséget mint afrikai erkölcsök és szokások elbűvölték.

Önfeledés és önmegszüntetés a művészetben: ami menekülés, színlelt séta lesz, sőt támadás.

Gogh levelei.

*Úgy fut a tények után, ahogy egy kezdő korcsolyázik, ráadásul olyan helyen, ahol tilos.*⁶⁷

14 December 19. Tegnap: F. látogatásának bejelentése, ma egyedül a szobámban, ráadásul füstöl a kályha, Zarchban jártam Nathan Steinnel, meséli ott a parasztasszonynak, hogy színház a világ.

*Mi lehet nagyobb öröm, mint egy házi istenségben hinni!*⁶⁸

A való felismerés alatt átcusszanva és gyermeki boldogsággal felállva!

*Elméletileg van a boldogságnak egy tökéletes lehetősége: hinni a bennünk lévő lerombolhatatlanban, nem pedig törekedni rá.*⁶⁹

December 21. Távirat F.-nek.

Ádám első háziállata a Paradicsomból kiűzve a kígyó volt.

December 22. Derékzsába, számolgatás éjszaka.

December 23. Boldog, részben fásult utazás. Sok mindent hallottam.

Rossz alvás, megerőltető nap.

Ami elpusztíthatatlan: egy; minden ember önmagában véve az, ugyanakkor mindegyikünkben ez a közös, innen az emberek példátlanul szoros összetartozása.^{70/71}

A Paradicsomban, mint mindenkor: az, ami a bűnt okozza, meg az, ami felismeri, ugyanaz. A jó lelkiismeret az a Gonosz, mely annyira győzedelmes, hogy már azt az egyetlen ugrást sem tartja szükségesnek: jobbról balra.

A gondok, melyeknek terhével a kedvezményezett az elnyomottal szemben mentené magát, pontosan a kedvezményezés megőrzésével kapcsolatos gondok csupán.

*Vannak - ugyanabban az egy emberben - felismerések, melyeknek merőben eltérő körülmények között is ugyanaz a tárgya, így megint az ugyanabban az emberben lakozó különböző szubjektumokra kell következtetni.*⁷²

December 25., 26., 27. F. elutazása. Sírás. Minden nehéz, igazságtalan, mégis: az igazság.

*Megeszi saját asztalának hulladékát; ekképp persze kicsivel tovább érezheti magát jóllakottnak, mint a többiek, de elfelejti, hogy az asztal felett kell étkezni, de így a hulladék is elesik.*⁷³

December 30. Érdemi csalódás nélkül.

*Ha az, ami a Paradicsomban lerombolódott, lerombolható volt, akkor alapvető sem lehetett; de ha lerombolhatatlan volt, hamis hitben élünk.*⁷⁴

Január 2. A tanárnál az igazi, a tanulónál az állandó bizonyosság.

*Mérd magad az emberiségen. A kétkedőt kétkedővé teszi, a hívőt hívőbbé.*⁷⁵

15 Holnap elmegy Baum.

*Ez az érzés: „nem horgonyzok le” - és nyomban az áradó, elsodró hullámozást érezni magunk körül!*⁷⁶

Kedélyváltás. Leskelve, szorongva, remélve lopakszik a válasz a kérdés körül egyre, kétségbeesetten fürkészi megközelíthetetlen arcát, követi a legértelmetlenebb, vagyis a választól minél távolabbra törekvő utakon.

*Érintkezni az emberekkel: ez önmegfigyeléshez vezet.*⁷⁷

*A szellem csak akkor lesz szabad, ha többé nem támasz.*⁷⁸

Ürügye, hogy vadászni megy - így távolodik el a háztól; ürügye, hogy szemmel akarja tartani a házat - így mássza meg a legkeservesebb magasokat; ha nem tudnánk, hogy vadászni megy, visszatartanánk.

Január 13. Oskar Ottlával el, át Eischwitzbe.

*Az érzéki szeretem az égi szerelemmel ámitja magát; egymagában nem tehetné, ha nem lenne ott benne az égi szerelem lényegéből is valami.*⁷⁹

Január 14. Ború, gyengeség, türelmetlenség.

Csak ez a kettő van: igazság és hazugság.

*Az igazság oszthatatlan, tehát nem ismerheti meg önmagát; aki megismerné, arra kényszerül, hogy ő maga a hazugság legyen.*⁸⁰

Január 15. Türelmetlenség. Javulás, késő esti séta Oberkleebe.

Senki sem kívánhat olyat, ami neki végelemzésben árt. Ha némelyek esetében mégis ez a látszat - és talán mindig ez -, magyarázata az, hogy valaki az emberben mindig kíván valamit, ami ennek a Valakinek hasznos ugyan, de egy másik Valakinek, akit felerészben az eset megítélésére hívnak, súlyosan káros. Ha az ember mindjárt kezdetben, nem pedig csupán megítélés során, nyomban e második Valaki oldalára állt volna, nem lenne rég az első Valaki és kihunyt volna vele ez a vágy is.⁸¹

Január 16. Saját akaratából, ökölként fordult a világ felé - és elvétette azt.

Csepp túl nem csordul, és cseppnek nincs helye többé.

Feladatunknak a végtelenség látszatát adja, hogy ugyanakkora, mint az életünk.

Miért panaszoljuk fel a bűnbeesést? Nem miatta űzettünk ki a Paradicsomból, hanem az Élet Fája miatt, hogy ne ennénk róla.⁸²

Január 17.

Prométheusz

Prométheuszról négy monda tudósít: az első szerint, mert elárulta az embereknek az isteneket, odaláncolták a Kaukázushoz, s az istenek sasokat küldtek rá, ennének egyre újjásarjadó májából.

A második monda értelmében Prométheusz a csapdosó csőrök gyötrelme nyomán mind mélyebbre nyomult a szirtbe, míg végén eggyé lett vele.

A harmadik: évezredek során elfeledték árulását az istenek, el a sasok, el ő maga.

A negyedik szerint mindenki belefáradt az immár ok nélküli ügybe. Az istenek belefáradtak, belefáradtak a sasok, a seb f áradtan bezárult.

Maradt a megmagyarázhatatlan sziklahegyvidék. - A monda magyarázni próbálja a magyarázhatatlant. Mivel valóságalapra épül, ismét a magyarázhatatlanban kell végződnie.

A kvadrill szabálya világos, a táncosok ismerik, érvényes számukra örökkön időközön. De az élet, valami olyan véletlenével, amilyeneknek nem lenne szabad adódnik, mégis mindig adódnak, besodor téged egymagadban a sorok közé. Talán megzavarodnak a sorok is ettől, ám ezt nem tudod, csak a magad balsorsáról tudsz.

Január 17. Át Oberkleebe. Korlátozottság.

Az ördögben az ördögöt tisztelni még.

Január 18. A panasz: ha örök leszek, holnap milyen leszek?

Kétoldalú, ahogy Istentől elválasztódunk már: a bűnbeesés minket választ el tőle, az élet fája őt választja el tőlünk.

Nemcsak azért vagyunk bűnösök, mert ettünk a tudás fájáról, de azért is, mert az élet fájáról még nem ettünk. Bűnös az állapot, melyben leledzünk, függetlenül a vétektől.⁸³

Élet fája - élet ura.

Kiűztek minket a Paradicsomból, de a Paradicsomot le nem rombolták. A kiűzetés onnét egy bizonyos értelemben szerencse volt, mert ha nem űznek ki belőle minket, a Paradicsomot le kellett volna rombolni.

*Arra teremtettek minket, hogy a Paradicsomban éljünk, a Paradicsom arra rendeltetett, hogy minket szolgáljon. Rendeltetésünk megváltozott; hogy ez a Paradicsoméval is megtörtént volna, nincs róla hír.*⁸⁴

A bűnbeesésről szóló beszámolónak csaknem a végéig nyitott kérdés, nem lesz-e a Paradicsom is elátkozva az emberekkel együtt. - Csak az embereket sújtja az átok, az Édenkertet nem.

Isten azt mondta, hogy Ádámnak azon a napon, melyen eszik a tudás fájáról, meg kell halnia. Isten szerint annak, hogy a fáról eszik, az azonnali halál lesz a következménye, a kígyó szerint (már legalább így lehet érteni őt) az, hogy Istennel lesz egyenrangú. Ez is, az is hasonlóképp bizonyult tévesnek. Az emberek nem haltak meg, hanem halandókká lettek, nem lettek Istennel egyenrangúvá, de övék lett a nélkülözhetetlen képesség, hogy azzá lehessenek. S mindkettő hasonló módon bizonyult igaznak. Nem az ember halt meg, hanem a paradicsomi ember, nem lett istenné, de isteni megismeréssé.

A Gonosz vigasztalan látköre: már a jó és a rossz megismerésében azt hiszi, isten hasonlóságot láthat. Az átok mintha semmit sem rontana már lényegén: hason csúszva méri ki az út hosszát.

*A Gonosz: az emberi tudat kisugárzása bizonyos átmeneti helyzetekben. Tulajdonképpen nem is az érzéki világ az - ami csak látszat -, hanem a Gonosz az, melyet persze a mi szemünk számára az érzéki világ alkot.*⁸⁵

Január 22. Próbálkozás: Michalobba menni. Sár.

*A bűnbeesés óta a Jó és a Gonosz felismerésének képessége nagyjából egyformán miénk; ennek ellenére épp itt keresnénk sajátos jelességeinket. Igazából mégis csak ennek a felismerésnek túlján kezdődnek a valódi különbségek. Az ellenoldali látszatot a következő idézi elő: senki sem elégedhet meg a pusztá felismeréssel, de törekednie kell annak megfelelően cselekedni is. Ám ehhez nincs meg az ereje, ezért kell törnie, összetörnie magát, s hiába fenyegeti a veszély, hogy így sem lesz meg ez a szükséges erő, hiába, nem marad neki hátra egyéb, csak ez az utolsó kísérlet. (Ez a halálos fenyegetés értelme is a tudás fáját, gyümölcse megköstölését illetően; s talán ez a természetes halál eredeti értelme.) Mármost e kísérlettől az ember fél: inkább visszacsinálná jónak és rossznak tudását (a „bűnbeesés” mint jelölés erre a félelemre utal vissza)**; de a történetek nem tehetők meg nem történetté, csak ködösíthetők. E célból jönnek a motivációk. Tele velük az egész világ, igen, talán az egész világ se más, csak az egy pillanatra nyugságot akaró ember egy motivációja. Kísérlet a tudás tényének meghamisítására, arra, hogy a tudást elébb célá tegyék.*⁸⁶

^{**} Az „erre a félelemre utal vissza” után a következő toldás áll: „Tanácsával a kígyó csak félmunkát végzett, most azt, amit elért, meg kell próbálnia még meghamisítani is, tehát a szó szoros értelmében saját farkába harapni.”

De minden füst alatt ott a tűz, és az, akinek ég a talpa, nem marad veszteg csak azért, mert mindenütt csak sötét füstöt lát.

Ámulva láttuk a nagy lovat. Áttörte szobánk tetőmennyezetét. A felleges ég elmosódva úszott a roppant körvonal mentén, és zúgva repült a sörény a szélben.

A művészet és az élet álláspontja még a művészen is más mindig. A művészet körül az igazság repked, de azzal az eltökélt szándékkal, hogy el ne égjen. Képessége abban áll, hogy a sötét ürességben találjon egy helyet, ahol a fény sugara, bár eladdig ez nem volt észlelhető, erőteljesen fölfoghatóvá legyen.

Egy hit, *akár egy bárd*, oly súlyos, olyan könnyű.⁸⁷

A halál valahogy úgy van előttünk, mint a tanterem falán egy ábra Nagy Sándor csatájáról.

*Amiről pedig szó volna: hogy tetteink által még ebben az életben elhomályosítsuk, netán kioltsuk e képet.*⁸⁸

Január 25-ének kora hajnala.

Az öngyilkos az a rab, aki a börtönudvaron meglátja, akasztófát emelnek, tévedésből azt hiszi, neki szánják, éjszaka kitör cellájából, lemegy és felköti magát.

Tudásunk már van. Aki nagyon törekszik rá, gyanús lesz, hogy ellenében munkál.

Mielőtt belépsz a legszentebb helyre, le kell vetned cipődet, de nem csupán cipődet, de mindenedet, úti öltönyöd, és le kell tenned csomagod, ezek alól a meztelenséged, aztán mindent még, ami a meztelenség alatt van, és mindent, ami még beljebb rejtőzik, és akkor az egésznek a magvát és magvának a magvát, majd a többit és utána a maradékot, és akkor még a múlhatatlan tűz látszatát is. Csak a tüzet fogja majd a legszentebb magába szívni, s hagyja, hogy az felszívja őt, egyikük sem tud ott ellenállni ennek.

Ne azt, hogy lerázd, de hogy felemészd magad.

A bűnbeesésre három büntetési lehetőség volt: a legenyhébb a tényleges, a kiűzetés a Paradicsomból, a második: a Paradicsom lerombolása, a harmadik - és ez lett volna a legrettenetesebb büntetés -: az örök élet elzárása és minden egyéb változatlan meghagyása.

Január 28. Pár nap hívságai, önfeledtsége.

*Két lehetőség: végtelenül kicsivé tenni magunkat vagy annak lenni. A második a tökéletesség, vagyis a tétlenség, az első a kezdet, vagyis a tett.*⁹⁰

*Egy szótévesztés kiküszöbölésére: amit tetteleg szét kell zúzni, előbb szilárdan meg kell tartani, ami elmorzsolódik, morzsolódik, de nem szétzúzható.*⁹¹

A. sem egyetértésben élni nem tudott G.-vel, sem elválni tőle, ezért agyonlőtte magát, úgy hitte, így egyesítheti, ami egyesíthetetlen, vagyis „magával tarthat”.

„Ha eszel a tudás fájáról, meg kell halnod”, azt jelenti ez: a tudás kettős, lépcsőfok az örök élethez és akadály annak. Ha a megszerzett tudás után az örök élethez akarsz eljutni - és nem tehetsz mást, ezt kell akarnod, mert a tudás ez az akarás -, akkor önmagadat, az akadályt el kell rombolnod, hogy a lépcsőfokot, mely a rombolás, megépítsd. A kiűzetés a Paradicsomból épp ezért nem tett volt, hanem történés.

A NEGYEDIK OKTÁVFÜZET

Ha túl nagy felelősséget vállalsz - vagy netán minden felelősséget -, agyonnyomod magad. *Az első bálványimádás nyilván a félelem a dolgoktól, az volt, de ezzel összefüggésben a dolgok szükségszerűségén érzett félelem is. Olyan rettentőnek érződött a felelősség, hogy nem is merték egyetlen Emberen-Kívültre sem ruházni, mert egy lény közvetítése is foltot ejtett volna az emberi felelősségen, ezért adták oda minden dolognak az önmagáért való felelősséget, sőt ezeket a dolgokat még viszonylagosan az emberért is felelőssé tették.*⁹² Nem tudtak elég ellensúlyt alkotni így, ez a naiv világ a legbonyolultabb volt, amely valaha is létezett, naivitása kizárólag a brutális konzekvenciában élte ki magát.

Ha minden felelősséget rád ruháznak, kihasználhatod a pillanatot, hogy agyonszorulj a felelősség alatt, de csak próbáld meg, észreveszed, hogy semmit se ruháztak rád, hanem hogy ez a felelősség te magad vagy.

Atlasz hihette azt, hogy ha akarja, elejtheti a Földet, aztán eliszkolhat; e hiedelemnél több azonban nem engedtetett meg neki.

A színleges csönd, mellyel napok, évszakok, nemzedékek, évszázadok egymásra következnek, csupa felfigyelésre jel, hogy „Figyelj! Figyelj!” - így ügetnek a kocsi előtt a lovak.

16 Január 31. Kerti munka, kilátástalanság.

Harc, melyben semmi módon, melynek semmi stádiumában nem fedezik a hátunk. És annak ellenére, hogy ezt jól tudjuk, mindig el is felejtjük. És ha nem felejtjük el, akkor is csak azért keressük az ilyen fedezéket, hogy a keresés fáradságait kipihenjük, annak ellenére még hozzá, hogy tudnivaló, a dolog megbosszulja magát.

Február 1. Lenz-levelek.

*Pszichológia még egyszer, de utoljára.*⁹³

*Az életkezdet két feladata: körödet egyre szűkíteni, mindig ellenőrizni, nem rejtőzöl-e még valahol e körödön kívül.*⁹⁴

17 Február 2. Wolff levele.

*A Gonosz néha olyan a kézben, mint egy szerszám, felismerve vagy ismeretlen maradvá hagyja, tedd le, ha úgy akarod.*⁹⁵

*Az élet örömei semennyiben sem az övéi, ez a mi szorongásunk attól, hogy egy magasabb rendű életbe emelkedjünk fel; ennek az életnek a kínjai nem a magáéi, ez csak a mi önkínzásunk ama szorongás okán.*⁹⁶

Február 4. Fekvés, soká, álmatlanság, a harc tudatosodása.

A hazugság világából a hazugságot még önmaga ellentéte sem tünteti el, hanem csak az igazság világa.

A szenvedés e világ pozitív eleme, sőt az egyetlen kapocs e világ és bármi pozitív közt.
*Csak itt szenvedés a szenvedés. Nem úgy, hogy netán azok, akik itt szenvednek, másutt e szenvedés miatt felmagasztaltatnának, hanem úgy, hogy az, aminek ebben a világban szenvedés a neve, egy másik világban, változatlanul, csak épp ellentététől megszabadulva, boldogság.*⁹⁷

Február 5. Jó reggel, lehetetlen mindenre emlékezni.

E világot szétzúzni: akkor lenne ez csak feladat, ha - először - gonosz lenne, vagyis értelmünknek ellentmondó, valamint - másodján - ha képesek lennénk szétzúzására. Az elsőt valahogy így látjuk, a másodiknál tehetetlenek vagyunk. Nem tudjuk szétzúzni ezt a világot, mert nem felépítettük, mint valami önálló dolgot, hanem eltévedtünk benne, még inkább: ez a világ a mi eltévedésünk, mint ilyen azonban maga valami szétrombolhatatlan, vagy még inkább olyasmi, ami csak végbevitelével zúzható szét, nem azzal, ha lemondunk róla, minek során a végbevétel is csak lerombolások sorozata lehet, de ezen a világon belül.

Kétféle igazság létezik számunkra, olyképp, ahogyan a tudás fája és az élet fája mutatja. A tevékeny ember igazsága és a nyugvóé. Előbbiben a Jó elkülönül a Gonosztól, a második nem más, mint maga a jó, ez nem tud sem jóról, sem rosszról. Az első igazság adott számunkra ténylegesen, a második csak sejtésszerűen. Ez a szomorú összkép. Az örömteli az, hogy az első igazság a pillanaté, a második az örökkévalóságé, ezért az első ki is huny a másik fényében.

Február 6. Flöhauban.

*A kozmosz végtelen tágasságának és teltségének elképzelése a fáradtságos teremtés és a szabad eszmélés végsőkéig hajtott elegyének eredménye.*⁹⁸

Február 7. Katona kövekkel, Rügen szigete.

A fáradtság nem szükségképp jelent hitbéli gyengeséget, vagy mégis? A fáradtság mindenesetre elégedetlenséget jelent. Túl szűkös nekem minden, ami az, hogy Én, még az örökvaló, ami vagyok, az is túl szűk a számomra. Ha azonban egy jó könyvet olvasok például, netán egy útleírást, felébreszt, kielégít, elegendőnek érzem. Bizonysága annak, hogy korábban ezt a könyvet nem zárhattam örökvalómba, vagy nem hatoltam el annak az örökkévalóságnak a megsejtéséig, amelyet ez a könyv is szükségképpen körbezár. - Az ismeret bizonyos fokán el kell tűnnie a fáradtságnak, elégedetlenségnek, szűkösségérzetnek, önmagunk megvetésének, onnét tudniillik, ahol azt, ami korábban idegenséggként frissített fel, elégített ki, szabadított és emelt fel, erőm van végre tulajdon lényemként felismerni.

De mi van akkor, ha csak valami vélt idegenség hatott így, s te az új ismerettel nemcsak hogy ez irányban semmit sem nyersz, de még a régi vigaszt is elveszíted? Bizonyval csak idegenséggként hatott így, de nem csupán ez, hanem messzehatólag fel is emelt engem erre a magasabb fokra. Nem szűnt meg idegennek lenni, hanem csak - ezen túl még - elkezdett Énné

lenni. - De az idegen, aki vagy, nem idegen már. Tagadod ezzel a világ teremtését és megcáfolod tenmagadat.

Üdvözlőm kellene az örökkévalóságot, és szomorú vagyok, ha rálelek. Az örökkévalóság révén tökéletesnek kellene éreznem magam - és úgy érzem, valami teher mégis lenyom?

Azt mondd: éreznem - kellene; parancsot fejezel ki ezzel, mely ott van benned?

Így gondolom.

Csak épp: nem lehetséges, hogy ott legyen benned egyetlen ily parancsot, oly módon, hogy épp csak hallod ezt a parancsot, aztán egyéb se történik. Ez akkor egy állandó vagy csak egy időszakos parancsot?

Nem tudom eldönteni, ám azt hiszem, állandó parancsot, én azonban csak időszakosan hallom. Miből következtetsz erre?

Abból, hogy valamiképpen hallom, akkor is, ha nem hallom úgy, hogy maga nem válik hallhatóvá, de az ellenhangot tompítja, netán fokozatosan megkeseríti, azt az ellenhangot tudniillik, mely számomra az örökkévalót gyötrelommé tenné. És hasonlóan hallod az ellenhangot akkor is, ha a parancsot az öröklétre szólít?

Akkor is, hogyne, sőt olykor azt hiszem, nem is hallok mást, csak az ellenhangot, minden egyéb csak álom, s én hagyom, hogy az álom a nappalba belebeszéljen.

Miért hasonlítod a benső parancsot álomhoz? Talán - akár emez - értelmetlennek hat, összefüggéstelennek, elkerülhetetlennek, egyszerinek, ok nélkül boldogítóan vagy szorongatóan, egészében nem közölhetőnek és mégis közlésre ingerlőnek?

Mindez együtt - értelmetlen, mert csak ha nem követem, állhatok meg itt; összefüggéstelen, nem tudom, kinek a parancsa, mit céloz; elkerülhetetlen, felkészületlenül ér, és ugyanolyan meglepően, mint az álmodás az alvót, aki azért persze, mikor aludni tért, felkészülhetett rá, hogy álmodni is fog. Egyszeri, vagy legalábbis olybá tűnik, mert nem követhetem, nem keveredik a valóval, és ezáltal őrzi meg érintetlen egyszerűségét; boldoggá tesz és szorongást is okoz, mérhetetlenül, persze, sokkal ritkábban teszi az előbbit, gyakrabban okozza az utóbbit; nem közölhető, mert megfoghatatlan, és ugyanezen okból sürgeti közlését.

18 Krisztus, pillanat.

Február 8. Hamar fölkeltem, munkalehetőség.

Február 9. Némely napokon a szélcsend, az érkezők lármája, ahogy a mieink kiszaladnak üdvözlésükre az épületekből, itt-ott lobogókat lógatnak ki, a pincébe sietnek borért, egy ablakból rózsá hull a kövezetre, türelmet senki sem ismer, a csónakok, száz kar is ragadja őket egyszerre, partnak ütődnek, az idegen férfiak körbepillantanak, a tér teljes kivilágításába föllépdelenek.

Miért olyan nehéz a könnyű? Csábításokból nekem...

Hagyd a felsorolást. A könnyű nehéz. Oly könnyű és oly nehéz. Mint egy vadászbát, ahol az egyetlen nyugvóhely egy fa a világtenger túlján. De miért vándoroltak ki onnét? - A parton a hullámverés a legerősebb, oly szűk a területük és oly leküzdhetetlen.

Ha nem kérdezel, az visszahozott volna, a kérdés még egy világtengerrel távolabbra sodor. - Nem ők vándoroltak ki, hanem te.

Mindig újra csak nyomasztani fog a szűkösség.

Az öröklét azonban nem az, hogy áll, ami idők mozgása lenne.

Ami az öröklét elképzelésében nyomasztó: a számunkra felfoghatatlan igazolás, melyet az időnek az öröklétben kell megkapnia, valamint önmagunk ebből következő igazolása, azé, amilyenek vagyunk.

Még jelenbéli bűnös állagunk legkeservesebb meggyőződésénél is mennyivel nyomasztóbb a mi időbeliségünk egykori, örök igazolásának leghalványabb meggyőződése is. Csak az elviselés ereje, ezé a második meggyőződése, mely a maga tisztaságában teljességgel körülfogja az elsőt, ez lehet a hit mértéke.⁹⁹

Némelyek feltételezik, hogy a nagy Ős-Becsapás mellett minden esetben megrendezésre kerül még valami, egyenest nekik szóló apró becsapás is, vagyis tehát ha a színpadon szerelmi játék zajlik, a színésznő a szerelmesének szóló álságos mosolyon kívül még egy további, fondorlatos mosolyt röppent a karzatra, a legutolsó sorban álló nézőnek, és csak neki. Azért ez túlzás.

Február 10. Vasárnap. Lárma. Béke Ukrajnával.

Eltűnnek mind e ködképek: a hadvezéréké és a művészeké etc., a szeretőké és a gazdagoké, a politikusoké és a tornászoké, a hajósoké és...

Szabadság és kötöttség: érdemi értelemben egyek. Mely érdemi értelemben? Nem úgy, hogy a rabszolga nem veszti el szabadságát, tehát bizonyos tekintetben szabadabb a szabadoknál.

A nemzedékek láncolata nem a te lényed láncolata, mégis vannak kapcsolatok. - Melyek azok? A nemzedékek úgy halnak, mint a te életed pillanatai. - Miben rejlik a különbség?

A régi vicc: nem eresztetted a világot, aztán panaszkodsz, hogy a világ nem ereszt.

Bizonyos értelemben tagadod e világ meglétét. Azt mondod, a létezés csak kis pihenő, megpihenés a mozgás közepette.

Február 11. Béke Oroszországgal.

Háza épen marad a tomboló tűzvész közepette, de nem azért, mert ő hívő lélek, hanem mert tenni próbál róla, háza maradna épen.

A szemlélő bizonyos értelemben az átélő, az élő dologra rácsimpaszkodik, lépést próbál tartani a széllal. Ilyesmi én nem akarok lenni.

Élni annyi: az élet közepében lenni: látni azzal a szemmel az életet, amivel megteremtettem.

A világ csak arról a helyről látható jónak, ahonnan teremtdött, mert csak ott hangzott el: És íme, jó vagyok - és csak onnét ítéltető el és rombolható le.

Mindig készen áll, háza hordozható, mindig hazájában él.

E világ döntő jellegzetessége: mulandósága. Ilyen értelemben az évszázadoknak a pillanatnyi pillanattal szemben semmi előnyük. A múlt kontinuitása tehát nem szolgálhat vigasszal: hogy új élet sarjad a romokból, nem annyira az élet kitartását bizonyítja, inkább a halálét. Ha mármost le akarnám győzni ezt a világot, döntő karakterében kellene fölülkerekednem, tehát a mulandóságában. És erre én itt, ebben az életben valóságosan is képes lehetek, nem csupán a remény és a hit által?

Tehát le akarod győzni a világot, mégpedig oly fegyverekkel, melyek valóságosabbak a reménynél és a hitnél. Valószínű, hogy vannak ilyen fegyverek, de csak bizonyos feltételek közt ismerhetők fel és használhatóak; látni akarnám előbb, adva vannak-e nálad ezek a feltételek.

Nézz utána, de ha nincsenek, talán megteremthetem őket.

Bizonnyal, ám abban nem segíthetek neked. Vagyis te csak akkor segíthetsz nekem, ha már megvannak a feltételeim.

Persze, pontosabban szólva egyáltalán nem tudok neked segíteni, mert ha meglennének a feltételeid, már mindened meglenne.

Ha ez így áll, miért akartál ellenőrizni előbb? Nem azért, hogy megmutassam neked, mid nincs, hanem hogy valamid nincs. Némi hasznodra lehettem volna talán ezzel, mert tudod ugyan, hogy valamid hiányzik, mégsem hiszed.

Eredeti kérdéseimre tehát csak annak bizonyosságát kínálhatod, hogy ezt a kérdést igenis fel kellett tennem.

Valamivel többet is kínálhatok, valamit, amit jelenlegi állapotodban egyáltalán nem is határozatsz meg pontosabban. Annak bizonyosságát kínálom, hogy eredeti kérdésedet tulajdonképpen máshogy kellett volna feltenned.

Ez azt jelenti hát: nem akarsz vagy nem tudsz nekem válaszolni.

Neked válaszolni nem - így van. Szóval ezt a hitet - ezt adhatod.

Február 19. Vissza Prágából. Ottla Zarchban.

Vakított minket a holdas éj. Madarak kiáltoztak fáról fára. Zúgtak a mezők. Kígyópár, kúsztuk a porban.

19 Intuíció és élmény.

Ha az „élmény” annyi, mint nyugvás az abszolútumban, az „intuíció” csak a kerülőút lehet az abszolútumhoz a világon át. Hiszen minden célra tör, és cél csak egy van. Azért persze lehetséges volna a kiegyenlítés: hogy a szétagolás csak időbeli, vagyis minden pillanatban, érdemileg viszont soha végbe nem menő szétagolás lenne.

*Létezhet tudás az ördögiről, de vele kapcsolatos hit nem, lévén hogy annál több ördögi, ami már van, nem létezhetik.*¹⁰⁰

A bűn mindig nyíltan jelentkezik és az érzékekkel azonnal felfogható. Gyökereiken jár, és nem kell kitépni ezeket.¹⁰¹

Aki a jövőről gondoskodna, kevésbé gondoskodó, mint aki csupán a pillanattal törődik. Mert még a pillanattal sem törődik, csak annak tartamával.

Minden köröttünk lévő fájdalmat végig kell szenvednünk magunknak is. Krisztus szenvedett az emberiségért, de az emberiségnek is kell szenvednie Krisztusért.

Testünk nem közös, de sarjadásunk ugyanaz, és ez minden fájdalomon átvezet minket, akár ilyen, akár olyan formában. Ahogy a gyermek az élet minden stádiumán végigmegy, az aggastyánkorig és a halálig (és alapjában minden stádium, a vágyakozás és a félelem vonatkozásában, elérhetetlennek tűnik fel a megelőző stádium számára), ugyanígy megyünk végig mi (az emberiséghez nem kevésbé szorosan kötődve, mint önmagunkhoz) e világ minden szenvedésén. Igazságosságnak ebben az összefüggésben semmi helye, de annak se, hogy a szenvedéstől féljünk, vagy netán érdemnek állítsuk be a szenvedést.¹⁰²

Február 22.

A kontemplációnak és a tevékenységnek egyképp megvan a maga látszatigazsága; de csak a kontempláció által kisugárzott, vagy még inkább a belé visszatérő tevékenység lehet az igazság.

Visszatarthatod magad a világ szenvedéseitől, ez szabadságodban áll, természetednek is megfelel, de talán ez a meghátrálás az egyetlen szenvedés, melytől megkímélhetnéd magad.¹⁰³

Akaratod szabad, vagyis: szabad volt, mikor a sivatagot akarta, szabad, amikor az átkelés útját megválasztja, szabad, mert megválaszthatja a haladás módját, ugyanakkor mégsem szabad, mert a sivatagon kell átvágnod, nem szabad, mert minden út labirintus-mód érint minden lábnyomnyi sivatagot.

Az embernek szabad akarata van, méghozzá háromképp: először is szabad volt, amikor ezt az életet akarta; ezen most már persze nem változtathat visszamenőleg, mert ő többé nem az, aki egykor ezt akarta, már ha annyiban nem, hogy akkori akaratát valósítja meg, amikor él.

Másodjára: szabad, mert maga választhatja meg emez élet útját, rajta a járás módját.

Harmadikul: szabad, mivel az a valaki, aki ő egyszer újra lesz, akaratot érezhet magában, hogy bármi körülmények közt is ott haladjon az életen át, így (az) eljusson hozzá, méghozzá - igaz, választható, de - olyképp labirintusos úton, hogy ennek az életnek ő egyetlen foltocskáját sem hagyja érintetlenül.

Ez a szabad akarat háromsága, egyszersmind azonban, mert egyidejű, egysége is, és alapjában oly egy-mind-egy, hogy akaratnak hely sem marad már, sem szabadnak, sem nem szabadnak.⁸⁹

Február 23. Megíratlan levél.

A nő, még élesebben kifejezve talán, a házasság az élet reprezentánsa, szembekerülnöd elkerülhetetlen.

*E világ csábesszöke, valamint a szavatossági jel arra nézve, hogy ez a világ csak átmenet, egy és ugyanaz. Joggal, mert csak így csábíthat el minket ez a világ, és ez felel meg az igazságnak. A legrosszabb viszont, hogy a sikeres csábítás után a szavatosságot elfeledjük, és így jön az; ahogy a jó a rosszra: tekintetével a nő az ágyába csalt minket.*¹⁰⁵

Február 24.

*Az alázat mindenkinek, még a magányos kétségbeesettnek is megadja a legerősebb felebaráti viszonyt, méghozzá azonnal, persze csak a teljes és tartós alázat. Teheti pedig ezt azért, mert az alázat az ima igazi nyelve, egyszerre fohász és legszilárdabb kapocs. Viszonyunk embertársainkhoz - viszonyunk az imához; viszonyunk önmagunkhoz - viszonyunk a törekvéshez; az imából merítjük a törekvéshez az erőt.*¹⁰⁶

Hát ismerhet mást, mint csalást? Ha egyszer a csalás megsemmisül, nem szabad majd odanézned, persze, hiszen sóbálvánnyá változnál.

A találmányok előttünk loholnak, ahogy a part mindig ott lohol a gépezete által örökké rázkódtatott gőzös előtt. A találmányok mindent végbevisznek, ami végbevihető. Igazságtalanság azt mondani: a repülőgép nem repül úgy, mint a madár; vagy: sosem leszünk képesek rá, hogy eleven madarat hozzunk létre. Nyilván nem, persze, de a hiba az ellenvetésben van, mert mintha a gőzhajótól azt kívánnánk, egyenes útvonala ellenére térjen a kiindulópontához vissza ekképp. - Madár nem teremthető semmi eredendő aktussal, hiszen már megteremtődött, az első teremtetési aktus alapján mindig újra létrejön, és képtelenség behatolni egy ilyen - eredendő és szüntelen akarát által teremtetett és élő és továbbszíkázó - sor alaprétegébe, amiképpen a legenda szerint az első nő a férfi oldalbordájából teremtetődött ugyan, de a dolog sosem ismétlődött meg, nem, innentől fogva a férfiak mindig mások leányait veszik feleségül. A madár és - erről volt itt szó érdemileg - a repülőgép teremtetésének módszere és tendenciája azonban nem szükségképp eltérő, és amikor a vadak a puska döbbenést meg a mennydörgést egymással összevetik, tartalmazhat ez a tévedés némi korlátozott igazságot.

Egy valós előélet bizonyítékai: láttalak már korábban, az előidő csodái és a napok vége.

Február 25. Reggeli tisztaság.

Nem a lomhaság, a rosszakarat, az ügyetlenkedés az oka - ha van is benne mindegyikből valami, mert „a féreg a semmiből születik” -, hogy kudarcot vallok rendre abban, ami családi élet, barátság, házasság, hivatás, irodalom, nem, itt a talaj, a lég, a parancsolat hiányáról van szó. Ezeket megteremteni: az én feladatom; nem azért, hogy így valamelyest pótolhassam a mulasztottakat, hanem hogy az ne legyen, mulasztottam valamit - mert a feladat érdemben: akár a többi, bármelyik. Sőt, talán a legeredendőbb feladat, vagy legalább visszfénye, ahogy egy légritka magaslat megmászásakor hirtelen a távoli nap fényébe léphetünk. Ez sem kivételes feladat, bizonyára sokszor előadódott már. Hogy ilyen mérvvel-e, persze nem tudom. Az élet kívánalmaiból semmit se hoztam magammal, amennyire látom, csak az általános emberi gyengeséget hoztam. Ezzel - ilyen szempontból ez óriási erő -, igen, ezzel fogadtam el erőteljesen korom negatívumát is, koromét, mely roppant közel van hozzám, s melyet legyőzni soha nincs, bizonyos értelemben csak képviselni van jogom. A csekély pozitívum, valamint a szélső értékű, pozitívumba átbillenő negatívum dolgában semmi örökrészem nem volt. Nem a kereszténység - mindazonáltal már inkább aláhanyatló - keze vezérelt ebbe az

életbe, mint Kierkegaard-t, és a towarepülő zsidó imaköpenynek még csak a csücskét sem fogom, mint a cionisták. Vagy a vég - vagy a kezdet.

Halántékán érezte, akár a fal a szög hegyét, a szögét, melyet mindjárt belévernek. Vagyis nem érezte.

Senki nem szerez meg itt többet, mint önmaga szellemi létszükségletét: hogy a látszat az, mintha betevő falatjáért, ruházataért dolgozna, és a többi mellékes, hiszen minden látható falattal egy láthatatlant, minden látható ruhával egy láthatatlan ruhát, és így tovább, nyújtanak neki nyomban. Ez minden ember igazolása. A látszat az, mintha egzisztenciáját utólagos igazolásokkal támasztaná alá, ám ez csak lélektani tükörírás, az ember az életét valójában az igazolásaira építi fel. Persze minden embernek igazolnia kell az életét (vagy a halálát, ami ugyanezt jelenti), nem térhet ki e feladat elől. Látunk, ahogy minden ember éli életét (vagy halja halálát). Benső önigazolás nélkül ez a teljesítmény nem volna lehetséges, nincs ember, aki nem igazolható életet élni képes volna. Ebből arra lehetne következtetni - az ember alábecsülésének jegyében -, hogy ki-ki önigazolásokkal támasztja alá életét.

A pszichológia: tükörírás olvasása, vagyis fáradságos dolog, és ami az örökké rendjén való eredményt illeti, eredményes, de hát valójában nem történik semmi.

Egy ember halála után még a földön is valami furcsa, jótét csend áll be - egy időre kihunyt egy földi tűz, egy halálnak megszakad folytatása, a jelek szerint kiküszöbölődött egy tévedés; még az élők számára is némi lélegzetvételre adódik alkalom, amiért is a halottas szobában szellőztetni szoktak -, mígnem aztán hiú látszatnak bizonyul ez is mind, és kezdődik a fájdalom s a panasz.

A halálban az a rettenetes, hogy a vég valódi fájdalmát elhozza ugyan, de a véget nem.

A halálban az a legrettenetesebb, hogy egy színleges vég valódi fájdalmat okoz.

A halálos ágy melletti panasz tulajdonképpen annak felpanaszolója, hogy itt nem a dolog igazi értelmében jön el a halál. Még mindig meg kell elégednünk ezzel a meghalással, még mindig játszunk a játékot.

Február 26. Napos reggel.

Az emberiség fejlődése - a meghaláshoz szükséges erő.

Szabadulásunk a halál, de nem ez.

A.-val mindenki roppant szívélyes, valahogy így óvnak egy kiváló biliárdasztalt még a legjobb játékosoktól is, míg be nem fut a nagy Játékos, meg nem vizsgálja alaposan a felületet, mert semmi meglehető hibát nem tűr, ám amikor maga játszani kezd, a legkíméletlenebbül kitombolja magát.¹⁰⁷ „Akkor viszont visszatért munkájához, mintha mi sem történt volna.” Ez a megjegyzés régi elbeszélések meg sem mondható sokaságából felrémlik nekünk, holott talán egyikben sem jön elő.¹⁰⁸

Itt minden ember két hitkérdést kap. Az első: hitünkre érdemes-e ez az élet? A második: hitünkre érdemes-e célja? Mindkét kérdésre ki-ki - élete ténye által - oly szilárdan és

közvetlenül válaszol „igen”-nel, hogy már-már bizonytalanná válhat, helyesen értődtek-e a kérdések. Persze ehhez a magunk alap-igenéig kemény munkával kell eljutnunk, mert még mélyen a felszín alatt is kuszák és kitérőek a válaszok - épp a kérdések viharában.

„Hogy hithiányban szenvednénk, nem mondható. Életünknek már a puszta ténye is kimeríthetetlen a maga hitértékében.”

„Volna itt egyáltalán hitérték? Hiszen nem élni nem lehet.”

„Épp ebben a »hiszen... nem lehet«-ben rejlik a hit őrült ereje; ebben a tagadásban ölt alakot.” ¹⁰⁹

Nem szükséges, hogy kimenj a házból. Maradj meg asztalod mellett, fülelj. Még csak annyit se - várj csupán. Ne is várj, légy teljességgel csendes és magad. Felkínálkozik majd, leleplezésre, a világ, mást nem is tehet, elragadtatásban tekereg majd előtted.

20 A paradoxon közölhetetlensége fennáll talán, de mint ilyen nem nyilvánul meg, hiszen maga Ábrahám sem érti. Mármost vagy nincs szüksége rá, vagy nem kell, hogy megértse, tehát maga számára sem kell értelmeznie, ám azt meg kell próbálnia, hogy a többiek számára értelmezze. Ebben az értelemben az általános sem egyértelmű; ami Iphigénia esetében úgy nyilvánul meg, hogy sosem egyértelmű az orákulum.

Nyugvás az általánosban? Az általános kétértelműsége. Hol úgy értelmezik az általánost, mint nyugvást, különben viszont az általában vett ide-oda lenne egyedi és általános közt. Csak a nyugvás a valódi általános, de a végcél is ez.

Olyan ez, mintha az általános és az egyedi közti ide-oda a tényleges színpadon játszódna, viszont az élet az általánosban csak jelzés lenne a háttérkulisszán.

Nem létezik ez az alakulás, mely a maga - általában csak igen áttételesen hibáztatott - értelmetlenségében elfárasztana engem. A mulandó világ nem elegendő Ábrahám gondoskodó lényének, ezért dönt úgy, hogy kivándorol vele az örökkévalóságba. Legyen azonban akár a ki-, akár a bemeneti kapu túl szűk, nem tud átfurakodni a bűtorszállító kocsival. A hibát abban látja, hogy parancsának hangja gyenge. Életének gyötrelme ez.

21 Ábrahám szellemi szegénysége és e szegénység nehézkessége előny, könnyebb lesz számára így az összpontosítás, vagy inkább - már ez összpontosítás; ám ekképp elveszíti azt az előnyt, mely az összpontosító erő alkalmazásában rejlik.

Ábrahám a következő csapda foglya: nem képes elviselni e világ egyformaságát. Mármost a világ, persze, hallatlanul sokféle, ami bármikor ellenőrizhető is, elég, ha fogunk egy maroknyi világot, aztán szemügyre vesszük. Ezt természetesen Ábrahám is tudja. A világ egyformaságáról szóló panasz tehát tulajdonképpen a világ változatosságával való elvegyülés mélység-hiányát rója fel. Vagyis - lényegében ugródeszka a világba.

Bizonyítási módja bűvölettel párosul. A bizonyítási eljárás elől ki lehet térni a bűvészvilágba, a bűvészet elől a logikába, ám a kettő együtt agyonnyom, főleg mert az akkor már valami harmadik, eleven varázslat, netán nem romboló, hanem építő rombolás a világban.

Túl sok benne a szellem, szellemével mintha varázskocsin járná a világot, ott is, ahol úttalan. És képtelen megtudni önmagától, hogy ott nincsen út. Ezzel alázatos kérése, hogy követnék, zsarnoksággá lesz, őszinte hite pedig, hogy „úton van”, fennhéjázássá.

A nincstelen munkásság

KÖTELESSÉGEK: ne lehessen pénze, semmiféle értéktárgya, ilyesmit el se fogadhasson. Csak a következő tulajdon engedhető meg: a legegyszerűbb ruházat (egyedenként megállapítandó), a munkához szükségesek, könyvek, élelmiszer saját használatra. Minden más a szegényeké.

Létfenntartását csak munkával kereshesse meg. Semmiféle munkától vissza ne riadjon, melyhez egészségének károsítása nélkül elegendő ereje van. Vagy maga válassza meg munkáját, vagy, ha ez nem lehetséges, alkalmazkodjék a munkatanács rendelkezéséhez - e tanács a kormány alárendeltje.

Több bérért ne dolgozhasson, mint amennyire a létfenntartásához (vidékenként konkrétan meghatározandó mérték) két napra szüksége van.

A legvisszafogottabb életvitel. Csak a feltétlenül szükségeseket enni, példája az ilyen minimálbérnek, ami bizonyos értelemben bérmaximum is: kenyeret, vizet, datolyát. A legszegényebbek étke, a legszegényebbek derékalja.

A munkaadóval való viszonyt bizalmi viszonynak tekinteni, bíróság közvetítését sosem kérni. Minden elvállalt munkát minden körülmények között befejezni, szóljanak ellene bár a legnyomósabb egészségügyi szempontok.

JOGOK: maximális munkaidő hat óra, testi munka esetében négy vagy öt.

Betegség esetén, munkaképtelen életkorban felvétel állami öregek házába, kórházba.

A munkás élet mint a lelkiismeret dolga, valamint az embertársakba vetett hité.

Már meglévő vagyonnak az állam javára történő elajándékozása: épüljenek abból kórházak, menhely-otthonok.

Egyelőre legalább: önállóak, házasok és nők kizárása.

A tanács (keserves kötelesség) közvetít az állam irányában.

Kapitalista üzemekben is, [két szó olvashatatlan]. Ott, ahol segíteni lehet, elhagyott vidékeken, szegényházakban, mint tanító.

Ötszáz fős felső határ. Egyévi próbaidő.

Minden kezére játszott az építésnél. Idegen munkások hozták a márványköveket, mind faragott volt már, egymáshoz illő. Ujjainak mérő mozdulataira a kövek megemelkedtek, eltolódtak. Építmény soha nem készült ilyen könnyűszerrel, mint ez a szentély, vagy ez a szentély úgy istenigazából szentélymód készült. Épp csak hogy minden kővön - melyik fejtőből is kerültek? - ügyetlen karistolások voltak láthatók, mit sem tudó gyermeki kezek művei, netán barbár hegylakókéi, melyek bosszúságból vagy gyalázó szándékkal kerültek oda, vagy teljes tönkretevés céljából, nyilvánvalóan iszonyúan éles eszközökkel, szentélyen túli öröklétet megcélozván. Fel a patak mentén, a víz vándorlásával ellenirányban. Vesszőbozót. A tanító fel-felfortyanó hangja. A gyerekek morgása. Vörösen lemenő, magát elhagyó, megborzongó nap. Becsapódó kályhaajtó. Főzik a kávé. Az asztalra könyökölve várni és

várni. Ösztövérfácskák állnak az út egyik felén. Március. Mi többet akarsz? Kiszállunk a sírokból, aztán még át akarunk vonulni ezen a világon is, határozott tervünk nincsen.

El tőlem, te, csak el? Nos, egyik elhatározás akár a másik. De te hova mennél tőlem? Hol van az a tőlem - el? A holdon? Még ott sincsen az, és olyan messzire te nem is jutnál. Hát miért ez az egész? Nem ülnél meg inkább a sarokban - csöndesen? Nem lenne jobb az netán? Ott a sarokban, meleg és sötét. Ide se figyelsz? Az ajtót keresnéd tapogatózva. Jó, de hol itt egy ajtó? Ha jól emlékszem, ennek a szobának nincs ajtaja. Ki gondolt akkor, amikor ezt még építették, ilyen világrengető tervekre, mint a tiéd? No hát, semmi azért el nem vészett, egy ilyen gondolat nem vész el, meg fogjuk tárgyalni a kerekasztalnál, és a nevetés lesz a jutalmad.

Feljött a sápadt hold, az erdőn át lovagoltunk.

Poszeidón unta tengereit. Háromágú szigonyát elejtette. Csöndesen ült a sziklás parton, s egy sirály, jelenlététől elbódultan, róttá imbolygó köreit a feje körül.

A vadul gördülő kocsi.

Ah, mi készül nekünk itt!
Ágy és tábor fák alatt,
száraz lomb, zöld sötét,
kevés fény, nyirkos levegő.
Ah, mi készül nekünk itt!

Hová hajt vágyakozásunk?
Ezt nyerni? ezt veszíteni?
Kábultan nyeljük a hamut,
és megfojtjuk apánkat.

Hová hajt vágyakozásunk?
Hová hajt vágyakozásunk?
Elűz minket a házból.

Csábított fuvola, friss patak.
Türelmesnek hitted addig,
átzúgott fakoronákon,
és beszélt a Kert Ura.

Rejtek jelei közt keresném
változásnak színjátékát,
szó s nehézkedés...

A gróf ebédnél ült, csöndes nyári dél volt. Nyílt az ajtó, ám ezúttal nem a szolga jött be, hanem a gróf fivére, Philotas. - Fivérem - így szólt a gróf s fölemelkedett -, itt látlak ismét, téged, ki már régóta álmaimban sem jelentél meg. - A teraszra nyíló üvegajtó egy táblája darabokra tört, s egy madár, barna, mint egy fajt, de nagyobb, hosszú csőrű röppent be rajta. - Várj, ezt mindjárt elkapom - szólt a fivér, fél kézzel köpenyét redőzte, másik kezével a madár után nyúlt. Épp most érkezett a szolga, egy tál szépséges gyümölccsel. Ezt a tálát a madár

most nyugalommal, kis körökben körberöpködte, csőrével ízes falatokat szakított. Dermedten tartotta a szolga a tálat, és tulajdonképp nem is csodálkozott, csak nézte a gyümölcsöket, a madarat s a tovább vadászó fivért. Nyílt a másik ajtó, falusiak érkeztek kérelemmel, egy erdei út felszabadítását kérték, azon jobban megközelíthetnék művelendő földjeiket. De rosszkor jöttek, mert a gróf még iskolás fiúcska volt csupán, egy zsámolyon kuporgott és biflázott. Az öreg gróf viszont meghalt már, és a fiatalnak kellett volna uralkodnia, de ez mégsem volt így, szünetelt épp a történelem, és a küldöttség semmire se ment. Vagy hova ment? Visszajönnék még? Rájönnék jókor, hogyan állnak a dolgok? A tanító, aki szintén a küldöttség tagja volt, már lép is ki a csoportból, átveszi a kis gróf oktatását. Nádpálcával mindent lesöpör az asztalról, aztán kapja, lappal előre fordítja a magasban, krétával felírja rá az I. számot.

Ittunk, szűk lett nekünk a kanapé, a falióra mutatói szüntelen járták köreiket. Benézett a szolga, fölemelt kézzel intettünk neki. Őt azonban valami jelenség nyugozta le azonnal., az ablak mellett, a díványon. Ahonnét könnyű, fekete, selyemfénnel csillogó ruhában fölemelkedett, ujjai még a karfákon játszottak. - Apám! - kiáltotta a fiú. Emil - így az öreg.

Embertársamhoz az út - számomra túlságosan hosszú.

Prága. A vallások úgy vesznek el, akár az emberek.

22 Kicsiny lélek,
táncban szökdelsz,
fejed langyos légbe hajtod,
lábad emeled fénylő fűből,
mit keményen űz a szél.

AZ ÖTÖDIK OKTÁVFÜZET

Nagyon elégedett lehetnék. Hivatalnok vagyok a magisztrátuson. Milyen szép is ez, magisztrátusi hivatalnoknak lenni! Kevés munka, elegendő bér, sok szabadidő, roppant tekintély városszerte. Csak elképzelem egy magisztrátusi hivatalnok helyzetét, mindenestül, hát azonnal irigyelni kezdem. És akkor én most az vagyok, magisztrátusi hivatalnok vagyok - és ha tudnám, szívesen tenném közszemlére, falják csak, a hivatalunk macskájának méltóságát, ahogy szobáról szobára jár, hogy a villásreggeli-maradványokat összeszedje.

Ha a legközelebbi jövőben meghalnék, netán mindenestül életképtelenné válnék - ennek lehetősége jócskán fennáll, mert az utolsó két éjszaka sok vért köptem -, hát elmondhatom, hogy magamat téptem szét. Mikor apám egykor vadul, igaz, üres szavakkal csupán így fenyegetett: Széttéplek, mint a halat - valójában egy ujjal sem ért hozzám. Most azonban tőle függetlenül valóra válik a fenyegetése. A világ - F. a képviselője - és énem, e kettő feloldhatatlan viszályban tépi szét testemet.

Hogy akkor a nagy városban kell tanulnom. Nagynéném várt a vasútnál. Egyszer, hogy apámmal itt jártam, láttam őt is. Most alig ismertem meg.

Holló, mondtam, balsors sötét madara, te, mit állod folyton utam. Bárhová menjek, ott ülsz már, borzolod pár tolladat. Zavarsz!

„Igen”, mondta a madár, aztán leszegett fejjel járkálni kezdett előttem, föl-le, mint az előadó tanár, „így van; már nekem is szinte feszélyező”.

Végre megérkezett a városba, ahol tanulnia kellett. Akadt szoba, kicsomagolta a bőröndjét, egy régebb óta itt lakó honfitársa kicsit körbekalauzolta az utcákon. Merő véletlenségből, egy mellékutcának úgy a vége felé, feltűntek a minden iskolai tankönyvben ábrázolt nevezetességek. Ő levegőért kapkodott láttukon, honfitársa csak odalegyintett.

Te vén csirkefogó, mi lenne, ha itt végre egyszer rendet csinálnál?

Nem, nem, az ellen én minden módon tiltakozni fogok.

Nem kétkem. De nem veszünk figyelembe, félresöprünk.

Hívom a rokonaimat.

Erre is számítottam. Kénytelenek leszünk őket is a falhoz vágni.

Bármi legyen is az, ami engem a két malomkő közül, melyek különben szétzúznának, kihúzó, e dolgot én, feltéve, hogy nem jár túl nagy fizikai fájdalmakkal, jótéteménynek fogom érezni.

A kis veranda, csak úgy odatéve a nap fényébe, a gát vize békésen zúg, szüntelen.

Semmi se tart meg.

Táru ajtó-ablak

teraszok: messzi üresség

K. nagy bűvész volt. Programja kicsit egyhangú, mivel azonban teljesítményéhez nem férhetett kétség, mindig vonzó. Az előadásra, melyen először láttam, most is emlékszem, jóllehet húsz éve is van már, s akkor még nagyon kis fiú voltam - hát persze, jól emlékszem. Minden előzetes meghirdetés nélkül érkezett kis városunkba, és mindjárt jövetelének estéjén rendezte meg előadását. Szállodánk nagy ebédlőjének közepén egy asztal körül kis helyet teremtettek - ennyi volt összesen a színházi előkészület. Emlékezetem szerint az étterem zsúfolásig megtelt, persze egy gyerek számára minden terem zsúfolásig van, ha csillárok égnek, felnőttek hangzavara hallatszik, pincér rohangál ide-oda, hasonlók, nem is tudtam, mi az oka, hogy ennek a nyilvánvalóan elszármazott előadásnak miért van ennyi érdeklődője, mindazonáltal az, hogy a terem alkalmasint tele volt, nyilván alapvetően meghatározta még külön is a benyomást, melyet, emlékezetem az előadásról őrzött.

Amit megérintek, széthull.

Letelt a gyászév,
a madarak szárnya elernyed.
A hold hűs éjeken lecsupaszult,
rég beértek mandulafák s olajfák.

Az évek jótéteménye.

Számításai fölé hajolva ült. Hatalmas oszlopok. Olykor elfordult tőlük, arcát tenyerébe hajtotta. Mit adtak ki a számítások? Borús, borús számla.

Tegnap először jártam az igazgatási irodákon. Éjszakai műszakunk engem választott megbízottnak, s mert lámpásaink szerkezete és töltése elégtelen, ott kellett e visszasságok kiküszöbölését sürgetnem. Mutatták az illetékes irodát, kopogtam, beléptem. Törékeny, roppant sápadt fiatalember mosolygott felém nagy íróasztalától. Sokat, túl sokat is biccentett fejével. Nem tudtam, leüljek-e, volt ott ugyan egy szék üresen, de azt gondoltam, első látogatásomkor nem kell talán rögtön leülnöm, így hát állva adtam elő a históriát. Épp e szerénységem révén okoztam azonban nyilván nehézségeket a fiatalembernek, mert felém kellett tekernie nyakát, főlsgenie fejét, már ha nem akarta volna székét megfordítani, és azt nem akarta. Másrészt viszont, minden igyekezete ellenére, nyakát nem tudta egészen körbefordítani, így elbeszélésem ideje alatt végig a mennyezetre nézett föl ferdén, magam akaratlanul is követtem. Hogy kész lettem, lassan felállt, vállon veregetett, azt mondta: - Úgy, úgy... úgy, úgy - aztán áttuszkolt a szomszéd szobába, ahol egy burjánzó szakállt viselő úr már nyilván várt ránk, asztalán nem volt ugyanis munkának még csak nyoma sem, ellenben egy nyitott üvegajtó kis kertbe vezetett, tele virággal és bokrokkal. Egy kis tájékoztatás, alig pár szó, ahogy a fiatalember odasuttogta neki a dolgokat, máris elegendő volt az úrnak, hogy felfogja többrétű panaszunkat. Nyomban felállt és azt mondta: - Hát kedves... - És elakadt, nyilván nevemet akarta volna tudni, és már nyitottam volna a szám, hogy újra bemutatkozzam, mikor azonban közbevágott: - Igen, igen, semmi gond, semmi gond, ismerlek én téged igen jól... vagyis a kérésed, illetve kéréseitek, ugye, nyilvánvalóan jogos, s jómagam és az igazgatósági urak, hát mi lennénk az utolsók, akik ezt nem látnánk be. Az emberek üdve, hidd el nekem, inkább ott a szívünkön, mint az üzemé. Miért is ne? Az üzemet mindig megújíthatjuk, ez pénz kérdése csupán, ördögbe is a pénzzel, de ha egy ember tönkremegy, hát tönkrement egy ember, és marad utána özvegy, maradnak gyerekek. Te jószágos ég! Ezért hát minden javaslat, mely szerint új biztonságra, újabb könnyítésekre, újabb kényelmi, akár luxusjellegű berendezésekre

volna szükség, nagyon-nagyon örömünkre van, hogyne. Aki ilyesmivel jön, az a mi emberünk. Tehát most akkor itt hagyod javaslataidat, mi majd gondosan megvizsgáljuk, és ha még valami tündöklő kis apróság hozzájönne, hát bizonyára nem utasítjuk el gondolatát, és mihelyt minden megvan, megkapjátok az új lámpáitokat. Egyet azonban mondj meg a lentieknek: amíg tárnátokból szalont nem csináltunk, nem fogunk nyugodni idefönt, és ha nem lakkcipőben végzitek, hát semmiben. És ezzel ajánlom magamat.

Trappolj, kis lovacska,
viszel a sivatagba,
elmerül város, falu, mind a kedves folyók.
Méltósággal iskolák, könnyelműen a kocsmák,
elmerülnek leányarcok,
ahogy Kelet vihara elsodorja.

Igen nagy társaság volt, és én senkit sem ismertem. Elhatároztam hát, eleinte csak csendes leszek, lassan megpróbálok rálelni azokra, akikkel még a leginkább ígérkezhet valami közelség, aztán az ő segítségükkel beilleszkedhetem a társaság további részébe. Az egyablakos szoba kicsi volt jócskán, lehettek jelen mégis úgy húszan. Álltam a nyitott ablaknál, követtem a többiek példáját, akik rendre cigarettát vételeztek egy oldalt álló asztalkáról, füstöltem nyugodalmasan. Sajnos bárhogy figyeltem is, nem értettem, miről folyik a szó. Egyszer, így rémlett, egy férfiről és egy nőről beszéltek, aztán megint egy nőről és két férfiről, mivel azonban mindegyre ugyanarról a három illetőről folyt a társalgás, csak a magam nehézségén múlhatott, hogy a megvitatott személyek dolgában nem tudtam zöld ágra vergődni, hát elképzelhető, hogy az illetők históriájával aztán végképp nem. Nem lehetett vitás mindazonáltal, hogy a kérdés végül az volt, vajon e három személy - vagy legalább egyikük - magatartása erkölcsileg helyeselhető-e vagy sem. Magáról a históriáról, amely mindenki számára ismert volt, ebben az összefüggésben már nem esett több szó.

Este a folyónál. Csónak a vízen. Felhők közt lemenő nap.

Elém zuhant. De mondom nektek, olyan közelre énelém, mint ez az asztal, amelyikre támaszkodom, ennyire. - Hát te megőrültél? - kiáltottam. Rég elmúlt éjfél, társaságból jöttem, kedvem lett volna még kicsit magányosan járkálni, és akkor elém zúdul ez az ember. Fölemelni nem bírhattam - egy óriás volt! -, azt se akartam, hogy csak úgy ott heverjen egy ilyen elhagyott vidéken, se közel, se távol senki.

Folytak rajtam a könnyek, fáradtan és reménytelenül feküdtem ágyamban.

Betegem feküdtem. Mert súlyos betegségről volt szó, szobatársaim szalmazsákjait elvitték, egyedül voltam éjjel-nappal.

Amíg egészséges voltam, nem törődött velem senki. Mindez rendben volt így, nem akarok most utólag panaszkodni a dologra, a különbségre hadd mutassak csak: mihelyt beteg lettem, kezdődtek a beteglátogatások, folytatódnak is szüntelen, és a mai napig sem maradtak abba.

Reménytelenül haladtam kis csónakkal a Jóreménység-foknál. Kora reggel volt, erős szél fújt. Reménytelenül tűztem ki egy kis vitorlát, majd békésen hátradőltem. Mit kellett volna félnem ezzel a kis csónakkal, mely parányi merülése révén mind e veszélyes vizek zátonyszirtjei felett egy élőlény ügyességével siklott.

Három kutyám van: Kapdel, Hozdel és Sohamár. Kapdel és Hozdel közönséges kis rattler, senki fel nem figyelne rájuk, ha csak úgy maguk lennének. De akkor itt van még Sohamár.

Sohamár kores dog, küllemre olyan, hogy azt évszázadok leggondosabb tenyésztése sem tudta volna így összehozni. Sohamár egy cigány.

Minden szabad órát - és ha úgy vesszük, sok ilyen van, csak sokat akaratom ellenére át is kell aludnom, hogy éhségem elűzzem - Sohamárral töltöm. Nyughelyem egy ágy - à la Madame Récamier. Hogyan került föl manzárdomba e bútordarab, nem tudom, talán lomtárba készült már, de aztán, hogy nagyon lenyűvődött ehhez is, szobámban maradt.

Sohamár úgy véli, ez nem megy így tovább, és hogy valami megoldást kell találni. Alapjában nekem is ez a véleményem, de vele szemben mást mutatok. Szaladgál föl-le a szobában, olykor felszökken a karszékre, cibálja fogaival a kolbászdarabkákat, melyeket hajítok neki, végül tappancsával visszalöki nekem megannyit, kezdi előről körjáratát.

A.: Amibe maga itt fogott, bárhonnét nézzem is, nagyon keserves és veszedelmes vállalkozás. Persze túlbecsülni sem kell, akadnak keserveesebbek és veszélyesebbek. És talán épp ott, ahol nem is gyanítják, és ahol ezért merőben ártatlanul és gyanútlanul látnak hozzá. Valójában ez a véleményem, ám ezzel magát persze sem terveitől eltántorítani, sem ezeket a terveit lebecsülni nem akarom. Semmimód. Az ügy kétségkívül sok erőt igényel, meg is éri ezt a ráfordítást. Igen, de érzi magában igazából ezt az erőt?

B.: Nem. Ezt nem mondhatom. Ürességet érzek magamban, erőt nem.

Belovagoltam a Déli Kapun. Mindjárt hozzáépítve ott egy nagy fogadó, abban akartam éjszakázni.

Jó öszvéremet bevezettem az istállóba, mely már csaknem zsúfolásig volt hátasokkal, de azért csak adódott egy biztonságos helyecske. Akkor magam felkapaszkodtam a priccsrekeszek egyikébe, szétterítettem takarómat, aludni tértem.

Édes kígyó, miért tartod oly távol magad, gyere közelebb, még közelebb, tovább ne, ott már állj meg. Ah, számodra nincs határ. Hogyan legyen én urad, ha így nem ismered határt. Még keserves munka lesz. Kezdem azzal, hogy megkérlek, tekerd össze szépen magad. Összetekeződni, azt mondtam, és te erre kinyújtózol? Hát nem értesz? Nem, nem értesz. Pedig olyan értelmesen beszélek: Összetekeződni! Nem, ezt te fel nem fogod. Hát megmutatom a bottal. Először egy nagy kört kell leírnod, aztán ennek belsejében, szorosan az első vonal mellett, egy másodikat és így tovább. Ha a végén még fenn a fejecskéd, ejtsd le szépen a fuvola szavára, amit később tőlem hallasz, és ha elnémulok, hagyd abba szépen te is mindent, fejeddel a legbelsőbb körben.

Lovamhoz vezettek, de még nagyon gyenge voltam. Láttam a karcsú, az élet lázától remegő állatot. - Ez nem az én lovam - mondtam, mikor a fogadóbéli szolga reggel egy lovat vezetett oda hozzám.

- A maga lova volt az éjszaka az egyetlen ló az istállónkban - felelte a szolga, és közben mosolyogva, vagy ha úgy akarom, dacosan mosolyogva nézett rám.

23 - Nem - mondtam -, ez nem az én lovam. - Kezemből kihullt a bőrszak, sarkon fordultam, felmentem az épp az imént otthagyt szobámba.

A HATODIK OKTÁVFÜZET

Biztos hamarább kellett volna törődnöm vele, mi van ezzel a lépcsővel, miféle összefüggések állnak fenn itt, mit is lehet itt várni, és hogyan kellene fogadni. Hiszen sosem hallottál erről a lépcsőről, mondom magamnak mentségemül, az újságokban és a könyvekben pedig folyton sutyorognak róla, hogy mi van és hogy van. De erről a lépcsőről semmit se lehetett olvasni. Jó, meglehet, felelem magamnak, hogy épp te olvastál mindig figyelmetlenül. Gyakorta voltál szórakozott, bekezdéseket hagytál ki, mi több, megelégedtél a főcímekkel, és talán ezek alatt említették a lépcsőt, hát persze hogy elkerülte figyelmedet. És most épp az kellene, amiről lemaradtál így. És egy pillanatra megálltam, elgondolkoztam ezen az ellenvetésen. Ám akkor mintha emlékeztem volna hirtelen, hogy egyszer valami gyerekkönyvben olvastam én efféle lépcsőről. Ezt-azt; nem volt éppen sok, talán csak megemlítették, hogy létezik, ez semmi hasznomra nem lehetett.

Mikor a kis egér, akit az egérvilágban úgy szerettek, mint ott senki mást, egy éjszaka az egérfogó vasa alá került, aztán a szalonna láttán sikollyal kiadta lelkét, a környék összes egere reszketni és rázkódni kezdett a lyukakban, magukon kívül néztek hunyorgó szemmel egymásra, de sorra-rendre, és farkuk közben eszeveszett szorgalommal söpörte a talajt. Akkor habozva, egymást előrelökődve, mind kivonultak a halálhelyhez. Ott feküdt ő, a kedves kis egér, a vas a tarkója tövében, rózsaszín lábacskaí begömbölyve, dermedt volt gyenge teste, melynek annyira elkélt volna egy pici szalonna. A szülők közvetlen a közelében álltak, tekintetükkel megmaradt gyermekeiken.

Egyszer egy téli délután különféle üzleti bosszúságokat követően üzletem - minden kereskedő ismer ily időket - olyannyira viszolyogtatónak tűnt fel a számomra, hogy elhatároztam, mára nyomban bezárok, jöllehet még tündökölt a téli nap, korán volt. A szabad akarat ily eltökéléseinek mindig jó következményei vannak...

Nem sokkal azután, hogy trónra lépett, az ifjú fejedelem, mielőtt a szokásos amnesztiát elrendelte volna, meglátogatott egy börtönt. Egyebek között, mint várható volt, rákérdezett, ki lenne a börtön legrégebbi lakója. Ez egy feleséggyilkos volt, életfogytiglanra ítélték, és most már a huszonharmadik börtönév volt mögötte. A fejedelem látni akarta, bevezették cellájába, a foglyot biztonság kedvéért e napon vasra verték.

Hogy este hazaérkeztem, szobám közepén egy nagy, egy irdatlanul nagy tojás várt. Csaknem olyan magas volt, mint az asztal, ennek megfelelően hasas. Enyhén imbolygott ide-oda. Nagyon kíváncsi voltam, két lábam közé fogtam a tojást, zsebkéssel óvatosan kettévágtam. Már kikeltett tojás volt. A héja gyűrötten hullt le, s előugrott egy gólyaforma, még tollatlan, kurta szárnykezdeményeivel a levegőt vagdosó madár. - Mit akarsz világunkban? - volt kedvem kérdezni, leguggoltam szemközt a madárral, így néztem szorongva pillogó szemébe. Ő azonban otthagytott, elindult a falak mentében félig verdesve, mintha a lába fájna. - Egyik a másiknak segít - gondoltam, fogtam vacsorám, az asztalról leemelve a madárnak intettem vele, ő közben csőrével már néhány könyvem közt furkált. Majd azonnal odajött hozzám, nyilván megszokta kicsit a dolgot, leült egy székre, sípoló lélegzettel kezdte szagolgatni a kolbászszeleteket, de azokat épp csak felszúrta, aztán vissza is dobta megint. - Hiba volt - gondoltam -, világos, nem azért bújjik ki valaki a tojásból, hogy nyomban kolbászozni kezdjen. Ide női tapasztaltság kéne. - És élesen ránéztem, hátha leolvashatom róla kívánságait. - Ha netán - jutott akkor eszembe - a gólyák családjából származik, hát bizonytal kedvére lesz a hal. Jó, benne vagyok, szerzek neki akár halat is. Csak hát ingyenbe nem. Anyagi helyzetem

nem engedi, hogy házimadarat tartsak. Vagyis ha ilyen áldozatot hozok, egyenértékű, életfenntartó létszolgálatot kívánok meg. Ez egy gólya, hát vigyen engem, ha felnőtt, ha az én halaimtól megerősödött, tessék, vigyen engem déli vidékre. Rég vágyom már oda, és csak gólyaszárnyak híján voltam kénytelen lemondani róla. Hoztam nyomban tintát-papírt, a madár csőrét bemártottam, aztán hogy szemernyit sem ellenkezett, a következőket írtam vele: - Én, gólyaszerű madár, kötelezem magam, hogy amennyiben te engem halakkal, békákkal és férgekkel (e két utóbbit csak olcsóbbítás kedvéért írtam oda) repképessé táplálsz, téged hátamon a déli országokba viszlek. - Akkor tisztára töröltem a csőrt, a papírt, mielőtt összehajtottam s a tárcámba tettem volna, még egyszer megmutattam a madárnak. Ám akkor már szaladtam is: halért; az árus ezúttal drágán adta, de megígérte, ezután romlott halat kapok, férgeket is bőséggel, olcsón. Talán nem is kerül majd olyan sokba ez a délszaki út. És örömmel néztem el, mennyire ízlik a madárnak az, amit hoztam. Blugy-blugy, tünedeztek el a halak, töltötték meg a rózsaszín hasacskát. Napra nap, embergyerekhez nem foghatóan, fejlődött és gyarapodott a madár. Bár a rohadt halak büze nem ment ki szobámból, a madár ürülékét sem volt könnyű mindig felfedezni, előkotorni, meg a téli hideg, a szén drágulása is lehetetlenné tette a kellő szellőztetést - ugyan már, jön a tavasz, én meg úszom majd, repülök lenge légen át sugárzó Dél felé. Nőttek a szárnyak, tollakkal takaróztak, erősödtek az izmok, ideje volt elkezdeni a röpgyakorlatokat. Sajnos gólyamama nem volt, és ha nem oly készséges a madár maga, tanítgatásaim nem lehettek volna ilyen eredményesek. Ő azonban nyilvánvalóan belátta, hogy kínos figyelemmel, a legnagyobb erőfeszítéssel kell oktatásom hiányosságait pótolnia. Kezdtük a vitorlázó repüléssel. Felszálltam, követett, széttárt karral leugrottam, repesve követett. Később áttértünk az asztalra, a szekrényre..., de minden repülést rendszeresen, sokszor elismételtünk.

A kínzószellem

A kínzószellem az erdőben lakik. Szénégetők korából megmaradt, rég elhagyatott kunyhóban. Belép az ember, csak valami kihajthatatlan rothadásszagot érez, egyebet se. Apróbban, mint a legapróbb egér, még a közel tolakvó szemnek is láthatatlanul, ott kuporog a kínzószellem egy sarokban. Semmit, az ég világon semmit nem lehet észrevenni, nyugodalmasan zúg az üres ablaklyukon át az erdő. Micsoda magány ez itt, és milyen jól jön neked. Itt, e zugban fogsz aludni. Miért nem az erdőben, ahol szabad levegő jár? Mert már itt vagy, biztonságban, egy kunyhóban, jóllehet az ajtó rég kitört sarkaiból, rég nincs sehol. Te azonban nyúlkálsz még utána a levegőbe, mintha be akarnád húzni ezt az ajtót, aztán végigdölsz.

24 Végre felpattantam az asztaltól, egyetlen ökölcsapással szétzúztam a lámpát. Nyomban jött, lámpással, egy szolga, meghajolt, kitartha nekem az ajtót. Siettem, elhagyva szobám, le a lépcsőn, a szolga mögöttem. Lent egy másik szolga prémes kabátot kanyarított rám; mivel pedig jószerén akarattalan türtem ezt, folytatta, feltűrvén prémgallérom, elől nyaknál begombolva a kabátot. Mindez szükséges volt, kinn gyilkos hideg. Felszálltam a várakozó, tágas terű szánra, máris védve voltam sok meleg pokróccal, víg csengettyűszóval kezdődött az út. - Friedrich - hallottam a sarokból a suttogást. - Te itt, Alma? - kérdeztem vissza, és nyújtottam vastagkesztyűs kezem. Még pár szó a találkozás elégedett örömről, aztán elnémultunk, mert a száguldás lélegzetfojtó volt. Ahogy ránk alkonyodott, már el is feledtem útitársnémat, mikor egy fogadó előtt megálltunk. A kocsi ajtajánál ott volt máris a fogadós, oldalán szolgám, mind nyaknyújtogatva készen, hogy akármilyen parancsom vegyék. Én azonban kihajoltam, azt kiáltottam csak: - Mit álltok itt, tovább, tovább, megállás nélkül! - És a bottal, mit magam mellett leltem, megböktem a kocsist.

A HETEDIK OKTÁVFÜZET

Rendíthetetlen álom. Futott az országút mentén, nem láttam őt, csak azt érzékeltem, ahogy futás közben fátyla leng, ültem a földek szélén, néztem le a kis patak vizébe. Átfutott falvakon, gyerekek az ajtókbán-kapukban, néztek rá és néztek utána.

Száttépett álom. Egy hajdani fejedelem szeszélye szerint a mauzóleumnak közvetlenül a szarkofág mellé egy ör kellett. Okos emberek nyilvánítottak ez ellen véleményt, végül mégis hagyták, legyen a sok más egyébben megszorongatott fejedelemnek ezúttal igaza. Semmiség. Egy sérült katona a múlt század egyik háborújából, özvegyember, három fiúgyermek apja, mind az előző háborúban estek el, jelentkezett a posztra. Felvették, így kísérte el egy öreg udvaronc a mauzóleumhoz. Követte őket egy mosónő, vitt mindenféle holmit, ami egy ilyen örnek szükséglete. Míg az egyenesen a mauzóleumhoz vezető fasorig nem értek, mankólába ellenére lépést tartott az udvaronccal az invalidus. Ám akkor elakadt, így kezdett köhögcsélni, bal lábát dörzsölve közben. - Na, Friedrich - mondta az udvaronc, ahogy a mosónővel már egy darabkát előre járt, aztán most hátranézett. - Szaggat a lábam - mondta fintorogva az invalidus -, csak egy pillanat, mindig abba szokott maradni.

A nagypapa elbeszélése

A megboldogult V. Leó fejedelem idején ör voltam a Friedrichspark mauzóleumban. Persze nem mindjárt mauzóleumörként kezdtem. Még nagyon jól emlékszem, hogyan szaladtam első ízben a fejedelmi tejgazdaság kifutójaként este a mauzóleumörségre a tejjel. - Ó - gondoltam -, hát a mauzóleumörségre. Mert igazából ki tudja, mi is egy mauzóleum? Mauzóleumör voltam, tudnom kellene, de hát igazából nem tudom. És ti, akik történetemet hallgatjátok, a végén rá kell jönnötök, hogy hiába hittétek, tisztában vagytok vele, mi is az, hogy mauzóleum, ma ez már nincs így, nincs. Ám akkoriban én ezzel nem sokat törődtem még, egyszerűen úgy igen általánosan boldog voltam: na tessék, engem a mauzóleumörségre küldenek. És így is vágtattam tejesvödrrömmel, át a ködön, át a réten, a Friedrichs-parkhoz vezető utakon. Az arany rácskapu előtt leporoltam zekémet, megtisztítottam cipőmet, letöröltem még a vödrot is, legyen száraz, akkor csengettem, várva, homlokom a rácsrudakon, mi fog történni most. Egy kis emelkedőn, bokrok közt, mintha ott lett volna az őrház, ajtócska nyílt, résén fény derengett máris, és egy igen öreg nőszemély nyitott nekem kaput, miután jelentkeztem és vödöröm tartalmával igazoltam szavaim hitelét.

Akkor nekivágtunk, nekem kellett elől haladnom, de ugyanolyan lassan, mint az öregasszony, ez nagyon kínos volt, hátulról fogott, kétszer vissza is cibált, mikor megállt a rövid út során, hogy lélegzethez jusson. Fent, az ajtó mellett egy kőpadon ott ült egy óriás ember, lába keresztbe vetve, két karja összefonva, tekintete a bokrosra szegeződött, mely pontosan előtte, minden kilátást elzárva bozontosodott. Akaratlanul is kérdőn pillantottam az öregasszonyra. - Ez a mameluk - mondta ő -, nem tudod? - Fejem ráztam, még egyszer megbámultam az embert, főleg a magas tatár süvegét, de akkor kísérőm már vont is be a házba. Egy kis szobában, nagyon rendesen könyvekkel borított asztalnál, idős szakállas úr ült háziköntösben, és az állólámpa burája alatt átnézett rám. Azt hittem persze, valahogy eltévedtem, mentem volna ki megint a szobácskából, de az öregasszony elállta utam, azt mondván az úrnak: - Az új tejesfiú. - Na, gyere ide, te kis pocok - szólt az úr s nevetett. Akkor egy kis padkán ültem az

asztala mellett, és ő egészen közel tolta arcomhoz az arcát. Sajnos a barátságos bánásmód eredményeképpen kicsit kotnyeles lettem aztán.

A padláson

A gyerekeknek volt egy titka. A padláson, egy egész évszázad minden kacsájának közepette eldugott zugban, ahová felnőtt már sosem pillantott volna, Hans, az ügyvéd fia, fölfedezett egy idegen embert. Ládán ült, a láda hosszant támaszkodott a falhoz. Az ember arca, mikor Hans megpillantotta, nem árult el sem riadalmat, sem csodálkozást, hanem csak tompultságot, Hans tekintetét tiszta szemmel viszonzta közben. Fején nagy, kerek kozáksapka volt. Erőtlen bajsza jócskán szétállt. Öltözkését, a bő barna köpenyt lószerszámmal emlékeztető, roppant szíjazat tartotta össze. Ölében kurta, íves kard volt, éle tompán derengett. Lábán sarkantyús totyakcsizma, egyik talpa alatt felborult borosüveg hevert, a másik lábfeje kicsit megemelkedvén a deszkát sarkantyúzta szilárdan. - Vissza - rikkantotta Hans, mikor az ember lassú keze utánakapott volna, messze elhátrált a padlás újabbik felébe, és csak akkor állt meg, mikor az ott száradni kiaggatott mosás nyirkosan arcul csapta. Ám akkor nyomban vissza is tért. Az idegen valamelyest megvetően felgömbülő felső ajakkal ült ott, nem moccan. Hans óvatos lopakodás közben próbálta eldönteni, nem fondorlat-e ez a nyugvó állapot. Ám az idegen a jelek szerint tényleg semmi rosszat nem forralt, merőben ernyedten ült csak ott, és ugyanilyen ernyedtséggel biccentett is fejével egyet, alig észrevehetően. Ekképpen merészelt Hans a régi, likacsos kályhaellenzőt, mely még elválasztotta őket, félretolni, lépett egészen közel, érintette meg az embert végül. - Milyen poros vagy! - mondta ámulva, aztán visszahúzta egyszerre koszos kezét. - Igen, poros - mondta az idegen. De csak ennyit mondott. Szokatlanul hangzott az egész, Hans is csak utóbb értette meg, mit hallott. - Hans vagyok - mondta erre ő -, az ügyvéd fia. És ki vagy te? - Úgy - mondta az idegen -, én is Hans vagyok. Csak Hans Schlag, badeni vadász, a Neckar menti Kossgartenből származom. Régi históriák. - Vadász vagy? S jársz is tényleg vadászni? - kérdezte Hans. - Menj már, te még nagyon kisfiú vagy - mondta az idegen -, és miért tátod olyan nagyra a szád, mikor beszélsz? - Ezt a hibát az ügyvéd is fel szokta róni, hanem hogy a vadász mondja most, akinek szavát alig lehetett érteni, tehát nem ártott volna, ha épp ő tátog kicsit jobban, ezt Hans nem érezte jogos feddésnek.

Hans s apja közt sosem volt békés egyetértés, ám ez az állapot az anya halála után csak rosszabbodott, robbanás következett, minekutána Hans ki is lépett az apai üzletből, külföldre ment, csekély állást vállalt, ami véletlenszerűen épp adódott, s amilyen kábultan fogadta el a pozíciót, úgy szakított meg rögvest minden kapcsolatot az apával, levelek, ismerősök elől oly ügyességgel tért ki, hogy apja halála hírére, azt, hogy mintegy két évvel az ő távozása után szívbénulás következett be, csak a végrendeletet kezelő ügyvéd révén tudta meg. Hans ott állt épp a kelmeüzlet kirakata mögött - kereskedősegédként dolgozott itt -, nézett ki az esőbe a vidéki kisváros körútjának terére, mikor megpillantotta a templom felől közeledő levélhordót. A küldönc átadta a levelet a főnöknőnek, aki nehezen mozgott, örökké elégedetlen volt, ott trónolt egy emelt karszék mélyén. S ment, és az ajtó csengettyűje valahogy felrezzentette Hans, odanézett, akkor látta, ahogy a főnöknő szakállas, fekete kendőkkel keretezett arca a levélre hajol, közel. Ilyen alkalmakkor Hans mindig úgy vélte, hogy a vénség kinyújtja majd a nyelvét, aztán olvasás helyett, mint egy kutya, lefetyelni kezd. Parányi utócsengettyűzés következett még, és akkor a főnöknő azt mondta: - Jött itt egy levél magának. - Nem - mondta Hans, s el sem mozdult az ablaktól. - Furcsa ember maga, Hans - mondta az asszony. - Hiszen világos, a maga neve áll itt. - A levélben az állt, hogy Hans a kijelölt kizárólagos örökös, de a hagyaték az adósságokkal és legációkkal úgy túlterhelődött, hogy számára, ahogyan ezt első

pillantásra is megbecsülhette, alig maradt több, mint a szülői ház épülete. Ez nem volt sok: egyszerű, egyemeletes ház, de Hans mindig ragaszkodott hozzá, apjának halála után semmi nem is tartóztatta tovább itt, idegenben, viszont a hagyatéki ügyek lebonyolítása megkövetelte jelenlétét, ezért, s ez nem is volt nehéz, nyomban felmondta kötelmeit, utazott haza.

Kései december este volt, minden havas, mikor Hans a szülői ház elé érkezett. A házmester már várta, kilépett a kapun, lánya támogatta, tört agg ember, már Hans nagyapját is kiszolgálta. Üdvözölték egymást, ha nem is túl szívélyesen, mert Hans a házmesterben mindig is gyermekkorra együgyű zsarnokát látta csupán, és kínos volt számára az alázat, mellyel a vén most közelített felé. Ennek ellenére a lányának, aki ott vitte föl mögötte a csomagját a lépcsőn, azt mondta, apja bevétele, függetlenül a felvállalandó legációktól, változatlan marad majd. A lány könnyezve mondott köszönetet, bevallván, hogy ezzel apjának legfőbb aggálya hárul el, ettől nem tudott jószerén szemhunyaszt sem aludni néhai gazdájának halála óta. E hálálkodás ébresztette rá Hanst arra, miféle kellemetlenségei támadtak máris az örökség révén, meg hogy még mi minden adódhat. Annál inkább örült, hogy egyedül lehet a régi szobájában, és ezzel az előérzettel cirógatta meg már a vén kandúrt is, mely első zavartalan emlékeként került elő hirtelen a hajdani időkből, elsurranván mellette. Csakhogy Hanst nem a saját szobájába vezették, holott elrendelte, várja őt készen, nem, hanem az apa egykori hálósobájába. Kérdezte, miért történik ez így. A lány, zihálva még a cipeléstől, megállt vele szemközt, Hans látta, hogy megerősödött, erős is lett az évek során, tekintete feltűnően tiszta volt. Hogy ugyanis Hans szobája a Theodor bácsinak van berendezve, és nem akarták zavarni az öregurat, mikor hát ez a szoba itt ráadásul tágasabb és kényelmesebb is. E hír, hogy Theodor bácsi a házban lakik, Hans számára merő újdonság volt.

A NYOLCADIK OKTÁVFÜZET

Megszoktam, hogy mindenben kocsisomra bízom magam. Ahogy egy magas, fehér, oldalvást és fölfelé is lassan ívelő falhoz érkeztünk, leálltunk, előrehaladás helyett a fal mentén folytattuk utunkat, azt mondta végül a kocsis: - Ez egy homlok.

Előkészületeket tettünk egy kis halászatra, ácsoltunk egy tengerparti kunyhót.

Idegenek ismernek meg. A múltkor; kis utazás során alig tudtam átfurakodni kézitáskámmal a zsúfolt kocsi folyosóján. Akkor az egyik fülke félhomályából odakiáltott nekem egy nyilvánvalóan vadidegen valaki, felajánlotta ülőhelyét.

A munka mint öröm, hozzáférhetetlen a pszichológusnak.

Émely a túl sok pszichológia nyomán. Ha valakinek erős a lába, aztán odaengedik a pszichológiai terepre, rövid időn belül és tetszés szerinti cikcakkokkal akkora távokat tehet meg, mint sehol másutt ekképpen. Az ember csak néz.

Állok egy talpalatnyi sivár földön. Miért nem állítottak oda előnyösebb terepre, nem tudom. Nem érek annyit? Ezt nem lehet mondani azért. Nálam dúsabban bokor nem bontakozhat sehol.

A zsidó színházról

25 Számokkal és statisztikákkal az alábbiakban nem fogok bajlódni; mind az ilyesmit a zsidó színház történetíróira hagyom. Szándékom egészen egyszerű: pár lapnyi emlékezés a zsidó színházra - drámáira, színészeire, közönségére úgy, ahogy több mint tíz éven át láttam, megtanultam, részesként műveltem ezt az egészet, hadd jöjjön össze itt mindez, vagyis hadd menjen szét a függöny, látszódhassanak a sebek. Csak a betegség felismerése után lelhető gyógyír, hozható létre ez esetben alkalmasint a valódi zsidó színház.

1

26 Hithű hasszidita szüleim számára Varsóban a színház természetesen „trefe” volt, nem másképp, mint „chaser”. Csak purim-ünnepen volt színház, merthogy akkor Chaskel bácsi nagy fekete szakállt ragasztott kis szőke szakállacskájára, fordítva öltötte magára a kaftánt, eljátszotta a víg zsidó kereskedőt - kis gyerekszemem le se tudtam venni róla. Minden unokafivérem közül ő volt a legkedvesebb nekem, példája nem hagyott nyugtot, és alig voltam nyolcéves, már a Chederben úgy játszottam, mint Chaskel bácsi. Ha elment a Rebbe, a Chederben rendszeresen volt színház, én voltam az igazgató, a rendező, röviden minden, és a verést, amit aztán a Rebbétől kaptam, hát azt szintén meg lehetett nézni. Ám ez minket nem zavart; a Rebbe vert, mi meg napra nap újabb színjátékot eszeltünk ki. És az egész év egyetlen fohász volt és reménység: jönne már a Purim, és én láthatnám, micsoda maszkot készít magának Chaskel bácsi. Hogy aztán én, ha nagy leszek, mint Chaskel bátyám, minden Purimkor szintén maszkot öltök, énekelek, táncolok - e dologban nálam nem lehetett vita.

Hogy azonban nemcsak Purimkor maszkírozzák magukat mások, és egyáltalán, hogy sok hasonló művész van, mint az én Chaskel bácsim, arról sejtelmem sem volt. Míg nem egyszer Isruel Feldscher fiacskáitól azt nem hallottam, hogy van tényleg színház, olyan, amelyikben minden este játszanak és énekelnek és maszkot készítenek, nemcsak Purimkor, és hogy Varsóban is vannak ilyen színházak, és hogy apja párszor már el is vitte színházba. Ez a váratlan hír - lehettem akkor úgy tízéves - felvillanyozott, igen. Titkos, sosem sejtett vágyakozás fogott el. Számoltam a napokat, mikor leszek végre felnőtt, mikor mehetek végre én magam színházba. Akkoriban még csak azt se tudtam, hogy a színház tilos és bűnös dolog.

Hamarosan tudomásomra jutott, hogy a városházával szemben ott a „Nagy Színház”, egész Varsóban, sőt az egész világon a legjobb, a legszebb színház. Ettől fogva, ha arra jártam, az épület pusztá látványa szó szerint elvakított. Hanem hogy otthon egyszer rákérdeztem, mikor megyünk el egyszer a Nagy Színházba, legorombítottak: zsidó gyerek csak ne tudjon semmit a színházról; az tilos; a színház csak a gojoknak és a bűnösöknek van. Ez a válasz elegendő volt a számomra, többet nem kérdeztem, de a nyugalmat sem ismertem már eztán, rettentően féltem, hogy ezt a bűnt nekem egyszer bizonyossággal el kell majd követnem, igen, ha felnőtt leszek, mégis színházba kell mennem.

Mikor egyszer lom Kippur utáni este két unokabátyámmal a Nagy Színház előtt elkocsiztam, a színházutcán sok nép volt, magam meg le nem bírtam venni a szemem az épületről, azt kérdezte Mejer unokafivérem: - Te is szeretnél ott fönn lenni? - Mire én csak hallgattam. Ez valószínűleg nem tetszett neki, hát hozzátette: - Most, gyerek, egy zsidó sincs ott... az ég megóvjon! Jom Kippur utáni este a leghitványabb zsidó se megy színházba. - Ebből én azt vettem ki, hogy jó, a szent Jom Kippur utáni este senki rendes zsidó nem megy színházba, de más, közönséges estéken, végig az egész év során nyilvánvalóan sok zsidó elmegy. Tizenegyedik életévemben voltam először a Nagy Színházban. Bármily keveset tanultam is meg a helyi nyelvből, azt egy nap el tudtam olvasni azért, hogy „a Hugenották”-at adják. A Hugenottákról már a „Klaus”-ban is hallhattam, ráadásul egy zsidó ember - Meier Beer - darabja volt, hát engedélyeztem magamnak a dolgot, vettem egy jegyet, és azon az estén voltam életem során először színházban.

Mit láttam, mit éreztem akkor, nem tartozik ide, csak ez az egy: hogy arra a meggyőződésre jutottam, jobban énekelnek ott, mint Chaskel fivérem, meg sokkal szebbek a maszkok is az unokabátyáménál. És még egy meglepetést hoztam magammal: a Hugenották balettzenéjét már réges-rég ismertem, a dallamokat, ugye, énekeltek a „Klaus”-ban péntek este a lekhó dódi. És akkor nem tudtam mire vélni, hogy a Nagy Színházban azt játsszák, amit a „Klaus”-ban már olyan régóta énekelnek. Attól fogva gyakori vendége voltam az Operának. Csak azt nem volt szabad elfelednem, hogy valahányszor előadásra mentem, gallért vásároljak és egy pár kézelőt, aztán hazaúton hajtsam kellékeimet a Visztulába. Szüleim nem láthattak meg ily dolgokat. Míg a „Tell Vilmos” és az „Aida” élvezetében részesültem, szüleim holtbizonyosan azt hitték, hogy a „Klaus”-ban csücsülök, ott tanulmányozom a szent írást, a Talmud fóliánsai fölé hajolva.

2

Valamivel később tudtam meg aztán, hogy zsidó színház is van. De bármennyire szívesen elmentem volna is oda, nem mertem, attól félvén, hogy szüleimnek túl könnyen tudomására juthatna. De a Nagy Színházba, opera-előadásokra gyakran jártam, később a lengyel drámai színházba is. Ez utóbbiban láttam először Schillertől a „Haramiák”-at. Roppantul meglepett, milyen szépen lehet színházat játszani ének és zene nélkül is - ezt sose hittem volna -, és

érdekes módon a Franzra nem haragudtam, rettentő hatást tett rám, őt játszottam volna szívesen, nem a Karlt.

A „Klaus”-beliek, pajtásaim közül én voltam az egyetlen, aki színházba elmerészkedett. Egyébként viszont a „Klaus”-ban mindannyian jócskán olvastunk már „felvilágosult” könyveket, ami csak képzelhető: akkor volt a kezemben először Shakespeare, Schiller, Lord Byron. A jiddis irodalomból viszont csak a nagy bűnügyi regényeket ismerhettük, melyeket Amerika szállított - félig német, félig jiddis nyelven.

Eltelt egy kis idő, és én nem nyughattam: létezik zsidó színház Varsóban, és azt épp én ne lássam?

S megkockáztattam, mindent egy lapra tettem fel, elmentem a zsidó színházba.

S attól fogva nem voltam ugyanaz. Már a játék kezdete előtt egészen másképp éreztem magam, mint „amazoknál”. Elsősorban: sehol frakkos urak, dekoltált hölgyek, semmi lengyel, semmi orosz, csupa mindenféle zsidó, hosszú ruhás, kurta ruhás, nők és kislányok, polgári öltözetben mind. És fennhangon és semmivel se törődve beszéltek az anyanyelven, nem tűntem fel senkinek a hosszú kaftánkámmal, és egyáltalán nem kellett szégyellnem magam.

Játszani valami „tragikomédiát” játszottak, énekkel-táncsal hat felvonásban, tíz képben: Schumor darabja volt, a Báltsuve. Nem kezdtek pontban nyolckor, ahogy a lengyel színházban. Hanem tízkor, aztán jóval éjfél után ért véget a dolog. A szerető és az intrikus „irodalmi németet” beszélt, és én csodálkozhattam, hogy egyszerre - igen, anélkül, hogy a német nyelvről fogalmam lett volna - ilyen pompás németiséget ilyen jól értettem. Jiddisül csak a komikus és a szubrett beszélt.

Általában az egész jobban tetszett, mint az opera, a drámai színház meg az operett együttvéve. Mert elsősorban mégis jiddisül volt, igaz, német-jiddisül, egy jobb, egy szebb jiddis volt a nyelve, másodjára, itt minden együtt volt: dráma, tragédia, ének, komédia, tánc, minden együtt, az élet! Izgalmamban egész éjszaka a szemem nem hunytam le, szívem azt súgta, egyszer még én is a jiddis kultúra szentélyében fogok szolgálni, zsidó színész lesz belőlem.

Másnap délután azonban az apa a gyerekeket mind átküldte a másik szobába, csak az anya és én, mi ketten maradhattunk vele. Ösztönösen éreztem, hogy itt számomra „kasét” főztek. Az apa nem ül vissza helyére; jár-kelel a szobában fel s alá; keze kis fekete szakállán, nem hozzám, hanem az anyához beszél: - Csak hogy tudd: napról napra rosszabb ez, tegnap a zsidó színházban látták. - Az anya rémülten tördeli kezét, az apa, holtsápadt, mindegyre a szoba hosszát-széltét rója, szívem elszorul közben, úgy ülök ott, mint egy elítélt, hithű szüleim fájdalmát nézni is alig bírom. Ma már nem is emlékszem, mit mondtam akkor, csak azt tudom, hogy pár percnyi fojtott csend után apám nagy fekete szemét rám szegezte, így szólt: - Gyerekem, gondold meg, ez téged nagyon, de nagyon messze visz majd... - és milyen igaza volt.

Végül rajtam kívül már csak egyetlen ember maradt a csapszékben. A kocsmáros zárt akart, kérte, fizessek. - Ott is ül még valaki - mondtam mogorván, mert beláttam, ideje távozni, de semmi kedvem nem volt elmenni, egyáltalán, bárhova menni. - Épp itt a nehézség - közölte a kocsmáros. - Nem tudom megértetni vele magam. Segítene? - Erre én tölcseért formáltam a kezemből, odakiáltottam: - Hé! -, ám a férfi nem moccant, nézett csak maga elé, nézett a söröspoharába, ahogy eddig.

Már késő éjszaka volt, mikor becsöngettem a kapun. Hosszú időbe telt, hogy a várnagy, nyilván az udvar mélyéről, előjött, nyitott nekem.

- Az uraság kéreti - mondta a szolga, meghajolt, majd zajtalan rántással kinyitotta nekem a magas üvegajtót. A gróf, félig mintha repülne, jött felém a nyitott ablaknál álló íróasztalától. Egymás szemébe néztünk, a gróf pillantása megdöbbenett.

A földön hevertem egy fal tövében, fájdalomban hemperegve, szerettem volna a nyirkos földbe fújni magam. A vadász mellettem állt, egyik lábát könnyedén a keresztcsontomhoz nyomta. Kapitális példány - mondta a hajtnak, aki felmetszette galléromat s kabátomat, hogy megtapogasson. Mert engem már untak, inkább új tettekre vágytak, a kutyák értelmetlenül rohamozták a falat. Jött a hintó, engem áthajítottak a hátsó ülésen az úr mellé, úgy, hogy karom-fejem kilógott a kocsiból. Fürgén haladtunk, halálra szomjazottan nyeltem az út porát, éreztem közben, ahogy az úr olykor örömmel markolássza lábszáramat.

Mit hordok vállamon? Miféle kísértetek akaszkodtak rám?

Viharos este volt, láttam a kis szellemet, ahogy előkaszálódik a bokrok közül.

A kapu becsukódott, szemtől szemben álltunk.

A lámpa szétrobbant, egy idegen ember hozott egy újat, felálltam, családom követte példám, köszöntünk, figyelmen kívül maradt.

A rablók megkötöztek, ott feküdtem hát a vezér tüze közelében.

Sivár földek, sivár síkok, ködök túlján a hold sápadt zöldje.

Elhagyja a házat, egyszerre kint áll az utcán, egy ló várakozik, szolga fogja a kengyelt, visszhangos sivárságon át vezet az út.

MAX BROD JEGYZETEI

1: Az első októberfüzet csupán egyetlen dátummal ellátott feljegyzést tartalmaz 1917. február 17-ei keltezéssel. A bejegyzések egyik részének első közlése itt olvasható, másik részük a Kafka által szerkesztett *Egy falusi orvos (Ein Landarzt)* című kötetben pl. Sakálok és Arabok (*Shakale und Araber*), illetve az általam összeállított *Egy küzdelem leírása (Beschreibung eines Kampfes)* című könyvben pl. *A híd (Die Brücke)*, *Gracchus a vadász (Gracchus der Jäger)* látott napvilágot. Itt található *A vödör lovása (Der Kübelreiter)* című novella is, amely 1917-es év kezdetén, télen keletkezett. Ezt a rövidprózát Kafka újságban publikálta, de egyetlen könyvébe sem vette fel.

A datált jegyzetet alapul véve gondolom, hogy ez, a legkorábbi Októberfüzet. Kafka a Kvadrátfüzetekkel ellentétben nem látta el számozással őket. A sorrendre vonatkozóan ezért csak feltételezéseim lehetnek.

2: Kiadatlan utószó *A vödör lovasához*.

3: Egy *Paul Wiegler*hez írandó levél vázlata. A címzett a háború alatt válogatást adott ki Beethoven és Schopenhauer leveleiből. A sorkezdő iniciálé „Tisztelt Wiegler”-t jelent.

4: Ludwig Richter: „*Lebenserinnerungen eines deutschen Malers*”.

5: Az első októberfüzetben itt még egy oldal következik, az „*Egy falusi orvos*” kötet elbeszéléseinek első összeállításával és egy levélvázlattal. Az akkor már kész elbeszélések címei: *A kakasüllőn (Auf der Galerie)*, *Kastengeist*, *Ein Reiter*, *Ein Kaufmann*, *Egy falusi orvos (Ein Landarzt)*, *Álom (Ein Traum)*, *A törvény előtt (Vor dem Gesetz)*, *Testvérgyilkosság (Ein Brudermord)*, *Sakálok és arabok (Shakale und Araber)*, *Az új ügyvéd (Der neue Advokat)*. Az *Ein Reiter* karcolata az *Egy vidéki orvos* kötet *A szomszéd falu (Der nächste Dorf)* című írásával azonosítható. A *Kastengeist* című esetleg a *Látogatás a bányában (Ein Besuch im Bergwerk)* cíművel. Az *Ein Kaufmann* pedig az *Egy küzdelem leírása* kötetben szereplő *A szomszéd (Der Nachbar)* című novellával.

A levél címzettje ismeretlen (talán a warnsdorfi illetőségű természetgyógyásznak, Schnitzernek szól). Tartalma nyilvánvalóan Kafka testvére, Ottlára vonatkozik, akinek vidéki vizsgálataiban (először Zürauban, majd Planában) Kafka vendégként vagy páciensként élénken részt vett. A nehezen silabizálható vázlat szerint: „Van egy egészséges, [olvashatatlan szó], vidám, mértéktartó ám kellőképp magabiztos, huszonhét éves testvérem, aki néhány éve következetes vegetáriánusként húsevő családban él. Ez idáig a szülők üzletében dolgozott, most azonban mind a külső, mind a belső okok megértek arra, hogy próbát tegyen a mezőgazdaság területén, és itt valamilyen álláshoz jusson. Komoly tapasztalatai és aprólékos körültekintése birtokában minden bizonnyal segíthetne tanácsaival. Kérem az Ön ebbéli segítségét.”

6: Ennek a füzetnek a datálása (mint második a sorban) azon körülmény miatt fontos, hogy a *Jelentés az Akadémiának* 1917 novemberében már nyomdakész állapotban volt. Az Októberfüzet beosztása: *A szomszéd* (Az *Egy küzdelem leírása* kötetben, itt cím nélkül) - *Egy kereszteződés (Eine Kreuzung)* (Az *Egy küzdelem leírása* kötetben a Kafka adta címmel) - kiadatlan (ez az első megjelenés) - töredék a *Gracchus, a vadász*-hoz (Az *Egy küzdelem leírása* kötetben) - *Jelentés az Akadémiának (Elbeszélések kötet)*.

7: A harmadik és a negyedik oktávfüzetre az egyedi dátumozás a jellemző. Ennek ellenére mégsem sajátja a hagyományos naplóforma, mint a Kvadrátfüzeteknek, mivel a személyes életre csak néhány szó utal. Ezek a szavak kisebb betűkkel íródtak, mintha Kafka ily módon is e feljegyzések jelentéktelenségét hangsúlyozta volna. A szövegek túlnyomó többsége a fantázia és a filozófiai spekuláció szövevénye. Kafka Zürauban *vetette* őket papírra, ahol kezdődő tuberkulózisát kezelte és itt hozta meg döntését, hogy felbontja az eljegyzését. Elutazása Zürauból: 1917. szeptember 12.

8: 1917 októberében jelenik meg a *Martin Buber* szerkesztette cionista folyóiratban, a „*Der Jude*”-ban a *Sakálok és arabok*, 1917 novemberében pedig a *Jelentés az Akadémiának*. Összefoglaló közös „felcímük”: *Két állattörténet (Zwei Tiergeschichten)*.

9: *Hans Blüher*, ismert antiszemita szerző, a nemzetiszocializmus előfutára. Tagger később *Ferdinand Bruckner* néven írt. Mindkét szerzőről olvashatók feljegyzések Kafka naplóiban.

10: Kafka az orosz forradalmár, *Alexander Herzen* visszaemlékezéseit olvasta. A *Die schöne Rarität*, ha emlékeim nem csalnak, egy akkoriban megjelenő folyóirat volt.

11: *Ernst Weiss*, költő.

12: *Josef Körner*, a német romantika elhivatott kutatója, *Friedrich Schlegel* filozófiai írásainak későbbi kiadója. *V. Mehl* Kafka hivatali kollégája lehetett. A következő feljegyzésben szereplő „*Pfohl*” név egy felettest, a „*Pribram*” név pedig egy iskolatársat fed.

14: Kafka akkoriban *Felice Bauer* vőlegénye volt.

15: *Oskar Baum*, költő, közös barátunk.

16: Az innen kezdődő feljegyzések 1918-ban keletkeztek. Kafka továbbra is Zürauban élt, de az év folyamán gyakran látogatott Prágába, mindenekelőtt hivatali szabadságának meghosszabbítása ügyében. Kerti munkával is kísérletezett (a Gyümölcsstermesztő Intézetben, a Prága melletti Troja falucskában).

17: *Kurt Wolff*, Kafka kiadója. A levelezés az *Egy falusi orvosra* vonatkozik.

18: Utalás *Kierkegaard* röpiratára „*Der Augenblick*” (*Band 12 der Diederichs'schen Ausgabe*).

19: Megítélésem szerint ebben a passzusban elírással van dolgunk. A feljegyzés valószínűleg az intenció vs. élmény ellentéppárra utal, melyet *Fel fix Weltsch a Tätiger Geist* (Kiadó: *Kurt Hiller*) 1918-as évkönyvben azonos című esszéjében fejtett ki, ami aztán később *Gnade und Freiheit* (1920) című könyvében jelent meg. Kafka kritikai észrevétele abból indul ki, hogy itt ellentéppárral állunk szemben. Ha azonban az egyik oldalon az intuíció áll (bergsoni értelemben), akkor nehéz volna elgondolni a kontraverziót. Amúgy pedig az intuíció nem tud mit kezdeni a felbontással, annál inkább az intenció.

20: *Kierkegaard: Félelem és reszketés (Furcht und Zittern)* című művére vonatkozó megjegyzések. Két oldallal korábban már bevezetést nyernek a kierkegaard-i fogalmak (a végtelen lovagja, a hit lovagja) egyértelmű jelzéseként, hogy Kafka már nekifogott a műnek. Szélgjegyzetei: „Ábrahám hátsó gondolata - jelentés - ugyanaz a hang küldte, mint amelyik visszahívta.”

21: Az eredetiben világosan felismerhető, hogy az aforizma első változata egyes szám első személyben fogalmazódott: „Az én szellemi szegénységem.”

22: A negyedik oktávfüzethez Kafka cédulát mellékel, jegyzetekkel, melyek egy kérvény megfogalmazását körvonalazzák, egy szegény, öreg, elhagyott félkegyelmű ember hadköte-

lesség alól történő felmentésének ügyében. A kezdősorok a rokonokról, egy saazi hentesről, egy oberkleei nagybácsiról és egy lánytestvéréről szólnak, aki „szóra sem érdemes”. „Szülők nincsenek.” Aztán a következőképp folytatódik: „Nem normális, kora is alkalmatlanná teszi a szolgálatra. Minden a tudtán kívül történt vele. Számolni és írni nem tud, állat- vagy zöldségkereskedésre vele kapcsolatban gondolni sem lehet, nem vállalható érte a felelősség. Talán elképzelhető volna segítsége rokonainál az állatkereskedés területén, az állatok szállításának feladatát esetleg elláthatná. A zöldségkereskedés is megfelelne így neki ekképp, egy kordéval hozhatná és vihetné a zöldséget. Bármiféle önállóság azonban kizárt, a rokonoknak is meg kell gondolniuk, vállalják-e érte a teljes felelősséget.” - A kérvényvázlat mintha *A kastély (Das Schloss)* világából szakadt volna ki - ezért is közlöm itt. A regényből Kafka először 1922 elején olvasott fel nekem.

23: Az ötödik októberfüzet végén Kafka az olvasásra szánt vagy az éppen már olvasott könyvek jegyzékét rögzíti. A lista a következő: *Halál Velencében - Augustinus: Vallomások Summa - Storm, Keller - Kardinal Rentz - Van Gogh levelei - Negyven év egy halott életéből - Baker: Utazások Besszíniában - Ermin Pascha, Livingstone - Bernard: Emlékezések Cezannera - Szerepel még testvéremnek, Otto Brodnak a címe, aki ekkor a fronton volt. (A Summa Franz Bleis folyóirata)*

24: Csakúgy, mint *Az első októberfüzet*, ez a hatodik is az *Egy falusi orvos* kötet tervének címeit tartalmazza. Ez a változat közelebb áll a végsőhöz, mint a már szintén említett első. A címek: *Álom - A törvény kapujában - A császár üzenete (Eine kaiserliche Botschaft) - Die kurze Zeit - Régi história (Ein altes Blatt) - Sakálók és arabok - A kakasüllőn - A vödör lovasa - Egy falusi orvos - Az új ügyvéd - Testvérgyilkosság - Tizenegy fiam (Elf Söhne).*

A hatodik októberfüzethez csatolva találhatunk még egy alig követhető gyorsírással odavetett levélvázlatot, mely egy olyan hazafias osztrák tervezetre válaszol, amilyen a háborús időkben számtalan született. A levél a következőképp rekonstruálható: „Kisebb kerülőkkel - címem ugyanis Poric 7., de végül szerencsésen megkaptam levelét. Ezúton köszönöm érdeklődését, melyre engem méltat. Minden bizonnyal hasznos és szükséges dologról van szó. Mi sem bizonyíthatja ezt jobban, mint a hozzám eljuttatott jegyzékben hivatkozott nevek listája. Ennek ellenére távol kell tartsam magam az ügytől. Nincs meg a készségem, hogy egy majdani, lehetséges nagy-Ausztria egységes képének kérdésében állást foglaljak, arra pedig még kevésbé, hogy ennek szellemében gondolkodjak. Efféle elhatározásoktól visszarettenek. Ettől azonban az Ön elképzelése szerencsére nincs kudarcra ítélve, hiszen személyes befolyásom bármely dologra oly csekély. Bizonyos, hogy nem lennék hasznára Önnek. Viszont amennyiben nem volna akadálya, hogy a műcsarnokból egyesület lehetne, annak szívesen állnék tagjai közé. Elutasításomat, kérem, ne vegye rossz néven, nem tehettem másként.”

A hatodik októberfüzetben található még *A Kínai Fal építése (Beim Bau der Chinesisem Mauer)* című novella eredeti változata. Ebből a (befejezetlen) műből Kafka két különálló töredéket emelt az *Egy falusi orvos kötetbe: Régi história, A császár üzenete.*

25: Az alábbiakban *Isak Löwy* zsidó színész életrajza olvasható. A rá vonatkozó lényeges dátumok a *Kvadrátfüzetekben* olvashatók. Löwy estéken át mesélt olykor összefüggések nélkül, Kafka ezekről az estéről feljegyzéseket készített, melyek alapján igyekezett Löwy alakját a legpontosabban visszaadni. Kafka ezzel a munkájával - azon túl, hogy mind a téma, mind az elbeszélő személye érdekelte - egyben segítséget is szeretett volna nyújtani a krízisben lévő színésznek. Az említett jegyzeteken kívül *A nyolcadik októberfüzet* tartalmaz egy tisztázott változatot is - ez könyvünkben olvasható. Az utolsó *Októberfüzethez* kevés feljegyzés kapcsolódik. A hetven oldalból ötvennyolc ugyanis nagy gonddal összeállított héber szótár.

26: *Chazer*: disznóhúsból készült (szigorúan tiltott) étel.

- *Trefe*: magyar nyelvterületen inkább tréfli. Szó szerint „szétszaggyalított”. A *Tóra* parancsa szerint: „Mezőn szétvágott állat húsát ne egyétek.” (2 Móz. 22,20.) Később a tréfli sokkal szélesebb értelemben használatos. Majmonidész pl. hetvenféle tréfli, azaz tisztátalan táplálékféleséget sorol fel. Voltaképp a kóser ellentéte. Minden, aminek fogyasztása az ortodox zsidó számára tilos.

- *Purim*: A sors ünnepe. Az Eszter könyvében foglaltak emlékére tartott ünnep. A perzsa uralom fennhatósága alatt élő zsidóságot el akarja pusztítani Ahasvérus főminisztere, Hámán. Eszter és a nagybátyja azonban meggyőzik, sőt visszajára fordítják a terveit. Eszter könyve a zsidó hitéletben játszott fontos szerepe miatt egyike az ú. n. öt tekercsnek (*chamés megillót-nak*).

- *Jom Kippur*: az Engesztelés napja. Az egyik legfontosabb zsidó ünnep, melynek tartalma: a bűnök átruházása, átvitele a kappára, egy kiszemelt szárnyasra, valamint egymás megengesztelése bocsánatkéréssel.

- *Lekho dodi*: A szombat (sabbat, sábesz) fogadásának imája, melyben a sábeszt ara képében ünnepli a zsidóság. Az ima szerzője Sölomo ben Móse Halevi Alkabec, XVI. sz. Kezdőszavainak (*lekhó dodi*) jelentése: „Jöjj, kedvesem.” (Jöjj, kedvesem a mátká elé, hadd fogadjuk a szombatot stb.)

- *Bál tsuve* vagy *Bál tösuva*: „a megtérés, a vezeklés ura”. Megtért bűnös, aki a megtérés révén különösen nagy vallási érdemet szerez. A tösuva (megtérés) egyébként egyike a 613 tórai parancsoknak. „Elhagyja a gonosz az ő útját és a bűnös ember az ő gondolatát, és visszatér istenéhez, és Ő irgalmat ad neki.” (Jes. 55,7.) Újszövetségi megfelelője, teológiai értelemben vett fordítása a „metanóia”, mely az Újszövetség egyik centrális fogalma.

**A FORDÍTÓ,
TANDORI DEZSŐ:**

A TELJESEBB KAFKA FELÉ

Kafka kisajátíthatatlan.

Ahogy Dosztojevszkij, Poe, de mit mondjak, szövegeikkel a szent írók is, mind.

A csodák csodája mégis az, hogy Kafka messze nem Aljosa, véletlenül sem Iván, hagyjuk is, hogyan lenne Mitya Karamazov; ez a hasonlatsor mégis az eszünkbe jut.

Regények költője, filozófiai, vallási, megváltástani, hétköznapi örök-kincsek letéteményese, naplójegyzetek kemény metszésű prózájának írója a prágai mester. (Akinék életműve csak lassan fordul át cseh nyelvre. De a világirodalomban már: evidencia.)

„Szól Kafka Franz, az isteni” - körülbelül így említi őt mulatságos bölcséleti remekmű-versében Weöres Sándor.

Nem hiszem, hogy e sorok íróját, e kötet fordítóját befolyásolta volna a hallatlan poéta mókája.

1958-ban, amikor ez még nyilván szellemi szeszcsempészetnek számított, ám, ismételem, a fordító csak annyira se becsülte azt a „rendszer”, hogy ellenálló legyen vele szemben - például: Kafka iránti rajongásával -, a fordító, még egyszer, e sorok írója a József nádor téren ücsörgött, a Gorkij könyvtárból kivett Kafka-novellákat nézegette. Mint gyermekből alig egyetemistává zsendült „Toldi”: vitézek, bárcsak köztetek lehetnék, értsd, bárcsak Franz Kafkát fordíthatnék.

A nem sokra becsülhető rendszernek megvoltak efféle nagy előnyei is: áldozott pénzt a kultúrára. Jól, rosszul: Kafka is belefért a keretbe.

Jómagam csekély terjedelmű Kafka-művek fordításához bőven jutottam, ám e darabok jelentősége szinte épp a terjedelemmel fordított arányban nagy.

Nyilvánvalóan külsődleges boldogság lehet csak az olyan, hogy „ó, én játszottam a Real Madrid bajnokságában”, átúsztam a Csatornát. A lényeg ott keresendő inkább, szellemiek terepén, mit jelentettek nekünk a Nagy Lehetőségek.

Nekem azonosulást.

Nem majmolva, de belső evidenciákra ébredve. (Vagyis: hát ez nem lehet másképp, csak így. Ahogy Kafka, Salinger, Beckett, Randall Jarrell, Doderer mondja. Például.)

Minél teljesebb Kafka-élményünkért, képünkért minél többet és minél szélesebb skálán kell foglalkoznunk a Mesterrel. Több kiadónak, több fordítónak; klasszikus átültetések újabb megjelentetésével, újabb fordítási kísérletekkel. Teljes demokrácia szükségeltetik.

Ez a kis kötet eltérő színvonalú és érvényű írások gyűjteménye. Döbbenetesen közel jár (Klee szavait idézem) a teremtés szívéhez, ahol hétköznapi dolgokat mond. Parányit elgondolkodtat az „isteni elem” megközelítésének lehetőségeivel kapcsolatosan, ahol késbe „vágott” betű, netán kocsonyába vágott kés írását-rezgését idézve vallásos. (Végletesen, viszonylagosan.) Mindenütt végsőkéig emberi. Nem liturgikus szövege az átszellemült irodalomnak, hűséggel

kísérleti jellegű marad. Nyitott, s bár minden erőnket megkívánja a helyes értékek valamelyik változatának megtalálásához, szellős.

Nincs egyetlen íze, millimikronja, ahol ne a legjellegzetesebb Kafka lenne e könyv. Kafkai minőség csak egyetlenegy van.